

НАРЕДБА № 2 ОТ 18 МАЙ 2000 Г. ЗА УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ

В сила от 13.06.2000 г.

Издадена от Министерството на образованието и науката

Обн. ДВ. бр.48 от 13 Юни 2000г., изм. ДВ. бр.46 от 28 Май 2004г., изм. ДВ. бр.58 от 18 Юли 2006г.

Раздел I. Общи положения

Чл. 1. С тази наредба се определят равнищата на общообразователна подготовка на учениците в края на етап и степен на образование.

Чл. 2. Учебното съдържание на общообразователната подготовка включва постижимите знания, умения и отношения, които се измерват или наблюдават като резултати на учениците по учебните предмети и културно-образователните области по чл. 10 от Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план.

Чл. 3. Изискванията за учебно съдържание по чл. 2 включват общи и специфични ключови групи умения, интегрални и междупредметни области на учебно съдържание в зависимост от спецификата на учебните предмети и на културно-образователните области.

Раздел II. Учебно съдържание по културно-образователни области и учебни предмети

Чл. 4. Учебното съдържание по учебни предмети се разпределя по съответните културно-образователни области, както следва:

1. български език и литература (приложение № 1);
2. чужди езици (приложение № 2);
3. математика, информатика и информационни технологии (приложение № 3);
4. обществени науки и гражданско образование (приложение № 4);
5. природни науки и екология (приложение № 5);
6. изкуства (приложение № 6);
7. бит и технологии (приложение № 7);
8. физическа култура и спорт (приложение № 8).

Преходни и Заключителни разпоредби

§ 1. Държавните образователни изисквания за учебно съдържание се прилагат в съответствие с въвеждането на учебния план и се изменят след оценяване на тяхната приложимост.

§ 2. Указания по прилагането на тази наредба се дават от министъра на образованието и науката.

§ 3. Тази наредба се приема на основание чл. 17, т. 4 от Закона за народната просвета.

§ 4. Наредбата влиза в сила от деня на обнародването ѝ в "Държавен вестник".

**Преходни и Заключителни разпоредби
КЪМ НАРЕДБА ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА НАРЕДБА № 2 ОТ 2000 Г. ЗА
УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ**

(ОБН. – ДВ, БР. 46 ОТ 2004 Г.)

§ 2. Наредбата влиза в сила от 1.VII.2004 г.

**Преходни и Заключителни разпоредби
КЪМ НАРЕДБА ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА НАРЕДБА № 2 ОТ 2000 Г. ЗА
УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ**

(ОБН. – ДВ, БР. 58 ОТ 2006 Г.)

§ 3. Параграф 2 влиза в сила за учениците, които през учебната 2006/2007 г. постъпват в I и в V клас.

§ 4. Учениците, постъпили в началния и в прогимназиалния етап преди влизане в сила на тази наредба, продължават обучението си в съответния етап съгласно държавните образователни изисквания за учебно съдържание, действащи към момента на постъпването им в етапа.

Приложение № 1 към чл. 4, т. 1

ДЪРЖАВНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Културно-образователна област:

Български език и литература

Учебни предмети:

български език и литература

Обща характеристика на културно-образователната област

Български език и литература

I. Място и роля на културно-образователната област "Български език и литература" в системата на общообразователната подготовка

Изучаването на български език и литература в средното училище цели постигане на определено равнище на комуникативна компетентност чрез:

1. Овладяване на знания, умения и отношения, формиращи езиковата компетентност, а

именно:

- овладяване книжовната норма на българския език (ЗНП, ДВ, бр. 36 от 1998 г.);
- овладяване употребата на езиковите средства в различни комуникативни ситуации;
- овладяване на умения за изграждане и възприемане на текстове, функциониращи в комуникативната практика.

2. Овладяване на знания, умения и отношения, формиращи литературната компетентност, а именно:

- овладяване принципите на строеж и функциониране на художествената творба;
- овладяване на основните инструменти за общуване с художествената творба;
- овладяване на основните моменти в историческото развитие на художествения процес.

Чрез изучаването на български език и литература в училище се цели постигането на определено равнище на социокултурна компетентност, а именно:

- придобиване на общи хуманитарни ценности, формиращи обществено отговорна личност;

- изграждане на ясно съзнание за национална идентичност, доколкото българският език и литература са едни от най-важните средства, чрез които тази национална идентичност се е създала, утвърдила се е и продължава да се утвърждава.

II. Специфика на предметите от областта, връзки и зависимости между тях

Културно-образователната област "Български език и литература" се състои само от един общ предмет, при който двете части намират различен баланс в отделните етапи на образователния процес.

В периода първи и втори клас преобладава изучаването на знания и умения от българския език - начално оgramотяване, обучение по четене, овладяване основите на писмената и устната реч и др.

Специфичното образование по литература започва в трети клас, като някои от изискваните компетентности са общи и за двете части на предмета, например началното овладяване на системата от писмени работи в училище.

В етапа на основното образование обучението по български език и литература се провежда паралелно, като по български език трябва да приключи в общи линии овладяването на езиковата норма. Придобиват се знания за системата и структурата на българския език с цел разширяване на обема от езикови ресурси в речта на ученика. Изграждат се умения за създаване и възприемане на текстове, най-често използвани в речевата практика, съобразно стилово-жанровите им особености.

В обучението по литература се цели овладяването на два блока компетентности. Първият е свързан с проблематизирането и специфицирането на основни въпроси от хуманитарната ценностна система: ценностите на родовия свят, националната идентичност, етническото самосъзнание и общочовешкия морал. Тук се формират по-задълбочено и някои основни принципи на понятийния апарат на литературната терминология. Вторият блок е насочен преди всичко към овладяване на възловите моменти от развитието на българската литература, тъй като е вероятно част от учениците да не продължат в по-горна образователна степен, но трябва да познават най-важните постижения на националния литературен процес.

В средната образователна степен проблематиката на българския език е насочена към овладяване на стиловата типология на текстовете, функциониращи в основните социални комуникативни сфери; към овладяване на езикови средства с оглед на модалността в тяхната употреба с цел разширяване на възможностите за избор при създаване на собствен текст и за пълноценно разчитане на чужд текст.

Литературното образование в тази степен поставя акцент върху проследяване на основните етапи в развитието на човешката култура (преди всичко на европейската), като развитието на българската литература се вмества в общия европейски културен контекст. Така

учениците осъзнават органичността на нашето литературно развитие и принадлежността му към един общ културен ареал и се преодолява изкуственото разграничение на българска и чужда литература.

Основният принцип за разпределение на учебното съдържание в етапите и степените на средното образование е:

поставяне на базовите проблеми и осъзнаването им от учениците (I-IV кл.);

разширяване и специфициране на проблематиката и работа върху разширяване и задълбочаване на компетентностите (V -VIII кл.);

историзиране на проблематиката в съответствие с влиянията, които оказва развитието на обществения и културния процес върху спецификата на хуманитарните проблеми, върху строежа и функциите на художествените творби и върху осъзнаването на литературните явления (IX -XII кл.).

III. Теми, понятия и проблеми с интегрален и междудисциплинарен характер

Понятия и проблеми с интегрален характер:

комуникация, изказване, текст, комуникативна структура на изказването, аргументация, знак и смисъл, многозначност, тропи, редактиране, терминология.

Понятия и проблеми с междудисциплинарен характер:

добро-зло, хуманитарна ценностна система, култура и общество, социокултурна ситуация, отговорност и търпимост, престъпление и наказание, разум и свобода, хуманизъм.

Б ъ л г а р с к и е з и к

Степен на образование: Основна

Етап: Начален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на IV кл.) В резултат на обучението по български език в края на началния етап на основната образователна степен ученикът:
Социокултурни компетентности	Разказва, описва, задава въпроси, дава отговори, обяснява, като използва уместно езикови средства, характерни за ситуацията на общуване съобразно участниците в нея, темата, целта и условията. Владее формулите за вежливост, използва формите за учтивост.
Езикови компетентности	Открива синоними и антоними. Показва многозначността на дума чрез употреба в различен контекст. В речта си използва в определен обем синтактичните ресурси на езика: служи си с различни по цел на изказването и по състав изречения; използва различни словоредни варианти.
Социокултурна и езикова компетентност: Устно общуване	Говорене: - организира логически своето изказване; - разказва свързано, предава чута история и може да я коментира; - заема своето място в диалог; - стреми се да се придържа към темата; - владее основни норми на книжовния изговор;

- говори с подходяща за ситуацията на общуване интонация, жестове, поза.
- Слушане:
- умее да изслушва другите говорещи;
  - отнася се с уважение към мнението на другите.

Социокул-
турна и ези-
кова компе-
тентност:
Писмено
общуване

- Четене:
- чете на глас гладко, с адекватна интонация и темпо, правилно поставя паузите; доказва, че е разбрал основния смисъл на прочетеното;
  - чете наум и доказва, че е разбрал основния смисъл на прочетеното;
  - чете и разбира материали от детски списания;
  - служи си с учебни речници.
- Писане:
- владее основни норми на графичната и писмената система на българското писмо: пише четливо; пише правилно думи с правописни особености; владее основната употреба на пунктуационните знаци; отделя изреченията в текста, като означава началото и края им; пише разделно думите без собствено ударение.
- Създаване и разбиране на писмени текстове:
- създава съчинение по преживяване и по въображение; може да напише и да адресира лично писмо; създава текст, в който предава съдържанието на чужд поведователен текст;
  - създава съчинение описание на различни обекти;
  - създава съчинение отговор на въпрос по подходяща за възрастта тема;
  - умее да планира свой текст и да прави план на чужд текст; редактира текста си с оглед на съдържанието, точността на израза, правописа.

Степен на образование: Основна
Етап: Прогимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на VIII кл.)
	В резултат на обучението по български език в края на прогимназиалния етап на основната образователна степен ученикът:

Социокул-
турни компе-
тентности

- Използва уместно езикови средства, адекватни на ситуацията на общуване съобразно участниците в нея, темата, целта и условията.
- Задава въпроси и дава отговори по поставена от друг или избрана от него тема.
- Изразява твърдения и се аргументира; разказва и описва.
- Владее формулите на речевия етикет при общуване на публично място.
- Демонстрира в текст по кои езикови средства един функционален стил се отличава от други стилове.

Езикови
компетент-
ности

- Разбира значението на думи, свързани с обществения, икономическия и културния живот, и ги използва уместно.
- Владее определен кръг термини за базисни понятия

в основни науки, ориентира се в специфичната им за съответната научна област употреба (с оглед на учебните предмети).
Използва синоними и антоними, думи за родоци и видови понятия, хипероними и хипоними с оглед на стилового разслоение на езика.
Владее граматическите средства на езика. Служи си с разширен репертоар от синтактични конструкции-словоредни варианти, обособени части, вметнати изрази и пасивни конструкции, използва синонимни синтактични връзки.
При редактиране на собствен текст умее да прави съответните синтактични трансформации.

Социокул-
турна и ези-
кова компе-
тентност:
Устно
общуване

Участва с изказване в дискусия:
- придържа се към темата и организи-
ра логически своето изказване;
- може да оспори мнение, различно от
неговото, като проявява толерантност;
- следи хода на диалога;
- позовава се на вече казаното.
При публични изказвания:
- спазва нормите на книжовния пра-
воговор;
- говори с подходяща за ситуацията
интонация и сила на гласа;
- проявява усет за поставяне на логи-
ческо ударение.

Социокул-
турна и ези-
кова компе-
тентност:
Писмено
общуване

Търсене на информация от различни
източници:
- използва учебници, енциклопедии,
речници, периодични издания; може да
поиска информация в библиотека и на
книжния пазар; използва специализи-
рани текстове - инструкции, правилни-
ци, справочници; извлича информация
от документи;
- ориентира се в жанровите особености на научно-
популярната и речниковата статия, новинарския
текст и на художествената литература, изучавана
в тази степен; може да планира, да резюмира, да
води бележки и да коментира съдържанието на текст.
Създаване на собствени текстове:
- създава текстове от аргументативен тип - отговор
на научен, литературен, житейски въпрос;
познава и използва
в съчинението си основни жанрови
характеристики на статията и есето;
- изгражда свой и предава съдържанието на чужд
повествователен и описателен текст; разграничава
свидетелски от несвидетелски разказ;
- планира и структурира текста съобразно темата
и целта на общуването; обособява тематично-смысловите
части;
изгражда абзаци с оглед на смисъла; умее да композира
текст;
- попълва лични данни в бланки; може да напише
автобиография, молба, заявление;
- има формирани правописни навици по отношение на
думите с проверяем правопис, на често употребявани

думи с непроверяем правопис, пише вярно думи от терминологичната лексика, владее правописните норми.

Степен на образование: Средна

Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на XII кл.) В резултат на обучението по български език в края на гимназиалния етап на средната образователна степен ученикът:
Социокултурни компетентности	<p>Първо равнище</p> <p>Използва уместно в ролята си на говорещ различни езикови регистри, характерни за социокултурните сфери, в които общува; разпознава различни езикови регистри при разчитане на смисъла на чужди текстове.</p> <p>Съобразява езиковия си изказ с различни типове ситуации в сферата на официалното общуване.</p> <p>В дискусия по поставена тема изразява свое становище, като умее да се аргументира убедително.</p> <p>Постига баланс между поднасяне на най-важното и навлизане в детайли. Задава въпроси и дава отговори по същество. Разбира, коментира и интерпретира чужди становища и тяхната аргументация. Открива преднамерена неясност, отклоняване от темата и необосновани твърдения.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Познава начините за представяне на факти и интерпретирането им в различни медии - печатни и електронни. Различава факти от мнения. Може да открие и да реагира критично на основни реторични стратегии, прилагани с пропагандна цел.</p> <p>Ориентира се в съдържанието на юридически текстове, справочници, правилници и др.</p>
Езикови компетентности	<p>Първо равнище</p> <p>Отчита задължителността и възможностите за избор по отношение на употребата на езикови средства с оглед на различните сфери на общуване.</p> <p>Използва различни езикови средства в свой текст, за да открие лична гледна точка, и разпознава езикови средства с такава функция в чужд текст.</p> <p>Използва уместно контекстови синоними и антоними; синонимни синтактични конструкции с цел поставяне на логически акценти.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Може да направи превод от чужд език, като се съобразява със съчетаемостта на думите в двата езика.</p> <p>Открива и коригира грешки, дължащи се на интерференция, при съпоставка на оригинален и преводен текст.</p> <p>Може да открие прилики и разлики между граматиката на българския език и граматиката на изучаван от него чужд език.</p> <p>Има основни знания за мястото на българския език</p>

в индоевропейското езиково семейство и сред балканските езици.

Социокул-
турна и ези-
кова компе-
тентност:
Устно
общуване

Първо равнище
Изгражда цялостно изказване, като се придържа към темата; формулира ясно становище и разгръща аргументацията си; откроява собствена гледна точка. Участва в дискусия или дебат-самостоятелно или в екип, като проявява толерантност към другите участници. В хода на диалог резюмира вече казаното; умее да се позовава на чужди мнения. Може да участва в интервю като конкурсна форма. При публично изказване спазва нормите на книжовния изговор; използва интонацията, логическото ударение, паузите, жеста, мимиката и позата с реторична цел.
Второ равнище
Избира различни реторични стратегии на общуване с оглед на цели, аудитория и тип комуникативна ситуация.
Владее набор от реторични жанрове и похвати.

Социокул-
турна и ези-
кова компе-
тентност:
Писмено
общуване

Първо равнище
Използване на различни информаци-
онни източници. Търсене и получава-
не на информация:
- използва различни информационни
източници; анализира, сравнява и син-
тезира информация от един източник и
от различни източници (конспектира,
резюмира).
Създаване на собствени текстове:
- създава текстове с аналитична, тълкувателна
насоченост; текстове от аргументативен и от
описателен тип; текстове с развлекателна цел;
- прилага най-често използваните в писменото общуване
жанрови модели, като използва възможностите за
вариативност в структурното, композиционното и
езиковото им оформяне.
Второ равнище
Практически владее някои литературно-критически
жанрове (виж ДООИ за УС по литература).

Л и т е р а т у р а

Степен на образование: Основна
Етап: Начален

Ядра на
учебно
съдържание

Знания, умения, отношения
(в края на IV кл.)
В резултат на обучението по литература
в края на началния етап на основната
образователна степен ученикът:

Социокул-
турни компе-
тентности

Разбира основната етическа опозиция
добро-зло и я обяснява в конкретни
сюжетни ситуации.
Обяснява етически отношения в семейството и малката
общност според сюжетните ситуации на изучени
литературни творби.
Открива основни белези на своята национална идентичност
в изучавани литературни произведения.

Изказва благопожелания по случай традиционни празници и във връзка с български народни обичаи. Участва в групова дейност за създаване на игрови и сценични форми по литературни творби.

Литературни компетентности	<p>Разпознава художествен и нехудожествен текст; проза и стихове; повествование, описание и разсъждение; диалог и монолог.</p> <p>Различава литературни жанрове, представени по-широко в учебното съдържание.</p> <p>Разграничава основните моменти в развитието на действието.</p> <p>Обяснява връзката между характера на героите и основния смисъл на творбата.</p> <p>Открива в изучавани художествени творби достъпни фигури на речта.</p> <p>Познава съдържанието на най-значимите творби на българската детска литература и на българския фолклор, включени в учебното съдържание.</p>
Социокултурна и литературна компетентност: Общуване с художествената творба	<p>Ориентира се в комуникативната структура на творбата.</p> <p>Открива непознати думи в художествения текст и определя значенията им в контекста.</p> <p>Изразява емоционално-оценъчно отношение към герои и ситуации в литературната творба.</p> <p>Изявява предпочитания към определени герои, творби, жанрове.</p> <p>Сравнява, установява сходство и различия между две художествени творби или техни елементи.</p>
Социокултурна и литературна компетентност: Създаване на изказвания и писмени текстове	<p>Участва в беседа по съдържанието на литературна творба: отговаря на въпроси; изказва мнения, като подбира подходящи елементи от текста, за да ги обоснове; съставя и задава въпроси.</p> <p>Съставя устен преразказ на отделен епизод или на кратък художествен текст.</p> <p>Създава устно изказване с помощта на словесна или визуална опора.</p>

Степен на образование: Основна
Етап: Прогимназиален

Ядра на учебно съдържание	<p>Знания, умения, отношения (в края на VIII кл.)</p> <p>В резултат на обучението по литература в края на прогимназиален етап на основната образователна степен ученикът:</p>
---------------------------	---

Социокултурни компетентности	<p>Разбира основните ценности на родо-вия свят, осъзнава общото и устойчивото в моралните ценности на рода независимо от промените в социалното и битовото устройство на живота. Коментира валидността на тези морални принципи при разглеждане на художествени творби.</p> <p>Разбира основните ценности в етническата организация на човешките общности. Коментира ги в изучени</p>
------------------------------	---

произведения и ги съпоставя с личния и обществения си опит.
Осмисля основните ценности на националната общност и ги открива в изучаваните произведения.
Осъзнава основните принципи на общочовешката морална система. Доказва валидността им с примери от изучени произведения.

Литературни компетентности

Разбира условния характер на художественото изказване, на неговите субекти, на персонажната система, на изображения в творбата художествен свят и на художествената образност.
Разбира спецификата на фигурите и тропите на художествената реч и познава значенията на понятия като метафора, метонимия, символ и алегория, хипербола и литота. Открива ги в изучавани текстове и коментира техния смисъл и въздействие във връзка с цялата творба. Разбира значението на стиховата организация и познава основните метрични схеми.
Познава основните принципи на художествената композиция и значението на понятията сюжет и фабула.
Осмисля различните връзки на епизодите в развитието на действието. Осъзнава значението на извънсюжетни елементи на композицията за цялостния смисъл и въздействие на творбата.
Разбира комуникативната структура на художествената творба и обяснява връзките между нейните основни участници. Познава основните принципи в жанровата система на литературата и разбира понятията: приказка, басня, гатанка, поговорка, народна песен, разказ, поевст, роман, ода, елегия, лирическо стихотворение.
Познава основни автори и произведения на българската литература. Обяснява ролята им в историята и културата на българския народ.

Социокултурна и литературна компетентност:
Общуване с художествената творба

Осъзнава ролята на автора като създател на изобразената в произведението действителност. Трайно свързва името на автора със заглавията на неговите творби. Притежава мотивирани индивидуални читателски предпочитания.
Умее самостоятелно да подбира четива и да използва популярни информационни източници за книжовната продукция.
Разпознава основни видове издания. Притежава формирани рецептивни очаквания при избор на четива въз основа на следните ориентири: тематика, жанр, име на автора, информационнооценъчни текстове (бележки по корицата, предговор, послеслов, анотация, рецензии и представяния). Умее да си служи с азбучен библиотечен каталог.
Обосновава нравствени оценки за събития и герои от изучени художествени творби и мотивира своя ценностен избор.
Описва особеностите на художествения свят, създаван от творбата (историческа епоха, обществена и нравствена проблематика, основен конфликт, бит, характерни герои, авторски внушения за разрешаване на различни хуманитарни проблеми).

Разкрива в анализ художествения смисъл на изучавано произведение.

Социокултурна и литературна компетентност: Създаване на изказвания и писмени текстове	Владее основните опорни точки на комуникативната ситуация и идентифицира участниците в нея. Владее в практически план основни жанрове на съвременната културна комуникация (виж ДОО за УС по български език). Владее основните опорни точки в структурата на изказването (въведение, излагане на основния проблем, аргументация, излагане на главните моменти на съдържанието, изводи и заключителни обобщения). При изготвяне на самостоятелни изказвания разработва план и събира информация по темата от различни източници. Владее структурата на следните учебни жанрове: подробен преразказ, сбит преразказ; подборен преразказ; литературно-интерпретативно съчинение; есе, съдържащо разсъждения върху естетически и житейски проблеми по зададена тема. Умее да изпълнява специфичен литературен тест с цел проверка на компетентности.
--	--

Степен на образование: Средна

Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на XII кл.) В резултат на обучението по литература в края на гимназиалния етап на средната образователна степен ученикът:
---------------------------	---

Социокултурни компетентности	Първо равнище Разбира ролята на античните цивилизации като основа на универсалната хуманитарна ценностна система. Осъзнава ролята на християнството в създаването на европейския културен модел. Разбира ролята на Ренесанса за формиране на ориентирана към индивидуалните ценности на личността хуманитарна система. Осъзнава спецификата на хуманитарните проблеми на обществата от Новото време. Притежава диференцирани знания за своята национална и културна идентичност. Второ равнище Коментира при анализ на литературна творба възлови хуманитарни проблеми, породени от нарушаването на универсалната ценностна система. Анализира проблемите, възникнали при сблъсъка между различни човешки общности, или проблемите, възникнали при противопоставянето на човешката общност с универсалните ценности. Разбира и коментира в анализа на различни художествени или житейски ситуации основните ценности на цивилизацията от Новото време: отговорност и търпимост. Извежда от изучени литературни творби проблеми, засягащи въпросите на индивидуалния избор, мотивирани от нормите на
------------------------------	--

хуманитарната ценностна система. Проблематизира понятия като свобода и необходимост, престъпление и наказание, разум и морал.
Открива в развитието на българската литература различни фази от формирането на българската национална идентичност.

Литературни компетентности	<p>Първо равнище</p> <p>Притежава системни знания за строежа и функционирането на художествената творба, умее свободно да навлиза в изучаваните произведения и си служи непротиворечиво със специфична литературоведска терминология.</p> <p>Познава основните характеристики на отделните етапи в развитието на европейския културен процес и словесност.</p> <p>Познава развитието на европейската литературна история според заложеното в програмата за първо равнище учебно съдържание.</p> <p>Познава развитието на българската литература като част от европейския литературен процес и националната обществена и културна история (според програмата за учебно съдържание на първо равнище).</p>
	<p>Второ равнище</p> <p>Характеризира жанровата специфика и поетиката на изучените произведения. Характеризира персонажната система с оглед на различните функции, изпълнявани от героите в структурата на текста. Обяснява ролята на отделните елементи на художествения език за цялостното художествено внушение. Разбира особеностите на различните видове стихосложение.</p> <p>Познава основните характеристики на изучените литературни направления/школи и техните върхови художествени постижения.</p> <p>Познава развитието на европейския литературен процес (съгласно заложеното в програмата за второ равнище учебно съдържание).</p> <p>Познава историята на българската литература като част от общия европейски литературен процес и обществената и културната история на България (съгласно заложеното в програмата за второ равнище учебно съдържание).</p>
Социокултурна и литературна компетентност: Общуване с художествената творба	<p>Първо равнище</p> <p>Ситуира изучавана литературна творба в породилата я културна система и я анализира в съответствие с присъщата ѝ културна и художествена норма.</p> <p>Извлича художествения смисъл на конкретно литературно произведение във връзка с неговото място в творчеството на писателя, в развитието на школата или направлението и в общочовешки план.</p> <p>Извършва самостоятелен подбор на четива и използва популярни информационни източници за книжовната продукция. Мотивира индивидуалния си читателски избор, като посочва актуалната за него проблематика и съдържание, увлекателност на сюжета, рецептивни нагласи по отношение на различни жанрове и автори и пр.</p> <p>Открива и коментира връзката между художествения смисъл на литературното произведение и житейските проблеми, които стоят пред личността.</p>

Второ равнище

Поставя изучаваната литературна творба в конкретен художествен контекст и коментира специфичните ѝ особености в съответствие с породилата я художествена практика на направлението или школата.

Анализира художествена творба от гледна точка на различни интерпретаторски подходи. Коментира художествено произведение с оглед на спецификата на идейно-художествената му проблематика (водещи хуманитарни идеи, основни конфликти и техния ценностен смисъл, персонажите и тяхната роля при формиране на цялостното художествено внушение на творбата, главните компоненти в структурата на творбата).

Мотивира индивидуалния си читателски избор, като посочва специфични художествено-естетически критерии (значимост на хуманитарната проблематика, стилкови особености, принадлежност на автора към предпочитана литературна тенденция и пр.).

Използва литературно-критически текстове и заема позиция спрямо изразените в тях идеи.

Социокул-
турна и лите-
ратурна ком-
петентност:
Създаване
на изказва-
ния и писме-
ни текстове

Първо равнище

Умее да се ориентира в комуникативната ситуация (осъзнава ролята си на автор на изказването или текста; кой е предполагаемият възприемател; какво иска да каже; каква е връзката между съдържанието на изказването и очакваната ответна реакция; какво отношение заема спрямо други изказвания по същата тема).

Владее основни жанрове на съвременна културна комуникация (жанрове на официалната реч; жанрове на средствата за масова комуникация; основните жанрове за литературна интерпретация; епистоларни жанрове).

Композира изказването или текста с оглед на ясното поставяне на тезата, привежда подходящи доказателства и аргументация, умее да подреди основните части на изказването си така, че да постигне максимално въздействие върху своя възприемател, подбира най-подходящите езикови изрази средства.

Събира литературна информация от различни източници и я организира във вид, подходящ за конкретната задача.

Владее структурата на литературно-интерпретативното съчинение и на есето с хуманитарна проблематика и изпълнява специфичен литературен тест за проверка на компетентности.

Второ равнище

Ориентира се в различни комуникативни ситуации на културното общуване (официална комуникация, академична комуникация, общуване чрез медия, неформално културно общуване).

Практически владее някои основни литературно-критически жанрове (кратък отзив за неизучавано произведение; анотация; кратка характеристика на автор).

Владее базови реторически умения с цел повишаване въздействената ефективност на изказването си (виж ДООИ за УС по български език).

Събира, анализира и съпоставя литературна информация от различни източници (научни съчинения, критически статии,

Приложение № 2 към чл. 4, т. 2

(Изм. - ДВ, бр. 58 от 2006 г.)

ДЪРЖАВНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Културно-образователна област: Чужди езици

Учебни предмети: английски език, испански език, италиански език, немски език, руски език, френски език

Обща характеристика на културно-образователната област

Културно-образователната област "Чужди езици" има за цел да подготви учениците за общуване с хора, принадлежащи към други културни и езикови общности, в ситуации, надхвърлящи рамките на родноезиковата среда; да ги научи да търсят, откриват и разбират информация от източници на чужд език; да повиши тяхната езикова култура; да изгради у тях умения за по-нататъшно самостоятелно изучаване и усъвършенстване на владенето на чужди езици.

Тези най-общи цели на обучението по чужди езици се конкретизират в изграждането и развитието на комуникативната компетентност на учениците, на тяхната способност да възприемат устна и писмена реч и да създават устни и писмени изказвания.

1. Същност на държавните образователни изисквания

Държавните образователни изисквания определят равнището на владене на езика, което учениците трябва да имат в резултат на обучението при завършване на определена образователна степен или етап.

Държавните образователни изисквания осигуряват обществено необходимите резултати от чуждоезиковата подготовка в средното училище и я привеждат в съответствие с подготовката по чужд език в другите европейски страни като предпоставка за международно признаване на получената в българското училище езикова квалификация.

2. Характеристика на държавните образователни изисквания

а) измеримост - държавните образователни изисквания са важно условие и основа за разработване на системата за оценяване. Затова те са формулирани така, че заложените в тях конкретни умения да могат да се наблюдават, измерват и оценяват. В този смисъл основни аспекти на процеса на обучение и възпитание, като стратегии за учене, автономност на ученика, изграждане на отношения, приобщаване към общочовешки и културни ценности, поведенчески модели, межкултурно общуване, не са обект на външно оценяване;

б) постижимост - държавните образователни изисквания отразяват минималното за съответната образователна степен равнище на владене на чужд език, т.е. трябва да бъдат постижими за около 80% от учениците. Ученици, които в зависимост от способностите си или от условията на обучение (ЗИП, СИП, извънучилищни форми) надвишават минимума от знания и умения, могат да постигнат следващото равнище. Например за средната степен на образование са предвидени 3 равнища на владене на езика (средно, напреднало, висше);

в) интегралност и интердисциплинарни връзки.

Културно-образователната област "Чужди езици" се развива във взаимодействие с културно-образователната област "Български език и литература". Интеграцията се осъществява на няколко равнища:

- общи цели на езиковата подготовка, а именно изграждане на комуникативна

компетентност у учениците, позволяваща им пълноценно да общуват в различни ситуации на реалния живот в зависимост от техните познавателни, културни и бъдещи професионални потребности;

- комуникативният подход като общ подход при подбора и структурирането на учебното съдържание, съответстващ на функционалната същност на езика и потребностите на обществената практика;

- овладяване на чуждия език в процес на преосмисляне, обогатяване и усъвършенстване на знанията и уменията по български език, като се изгражда една обща комуникативна компетентност;

- межкултурни взаимодействия по отношение на речево поведение, речев етикет, литературно и фолклорно наследство.

Чуждият език като учебен предмет предвижда използването на знания, категории и понятия, формирани в рамките на други учебни предмети, предимно от културно-образователната област "Обществени науки и гражданско образование" (история, цивилизация и география).

Чуждият език се използва като средство за обучение при изучаване на различни предмети в рамките на билингвалното обучение в профилираните гимназии и СОУ с интензивно изучаване на чужд език, като по този начин ученикът усъвършенства способността си да общува в определени учебни и професионални сфери.

3. Характеристика на равнищата на владеене на чужд език

Държавните образователни изисквания по чужди езици определят скала на владеене на езика, която до голяма степен е съобразена с първите пет равнища на Общата европейска рамка. Постигането на шестото равнище, доближаващо се до владеенето на езика от представител на съответната култура, не е цел на обучението в българското средно училище. Държавните образователни равнища съгласуват спецификата на владеенето на чужд език с възможностите за реалното им покриване в границите на учебния план на МОН.

Според последователността в предложената скала за всеки етап в основната и гимназиалната степен на образование и за различните форми на обучение може да се определи равнище, съответстващо приблизително на равнища I-V от Общата европейска рамка.

Равнища	Характеристика
Начален етап	Ученикът владее частични умения за общуване на чуждия език, които му позволяват да удовлетворява някои свои непосредствени комуникативни потребности в познати ситуации. Възприема информация от кратки устни и писмени текстове със стандартен език и произношение. Борави с елементарни езикови средства, често прилага компенсаторни стратегии за преодоляване на комуникативни проблеми. Правописът, произношението и интонацията му не пречат за осъществяване на общуването.
Прогимназиален етап	Ученикът осъществява елементарно общуване за удовлетворяване на основните си комуникативни потребности във всекидневни ситуации. Извлича информация от ограничени по обем устни и писмени текстове със стандартен език и произношение. В изказванията си използва ограничени езикови средства, съобразява най-общо речта си с комуникативната ситуация. Правописът, произношението и

интонацията му се доближават до основните норми за устно и писмено общуване на съответния чужд език. Прилага компенсаторни стратегии за преодоляване на комуникативни проблеми.

Гимназиален етап: Първо равнище	Ученикът осъществява успешно общуване в устна и писмена форма, в рамките на различни сфери, за удовлетворяване на лични, учебни и социокултурни потребности. Той използва подходящи езикови средства, съобразява речта си с комуникативната ситуация и прилага компенсаторни стратегии за преодоляване на комуникативни проблеми. Правописът, произношението и интонацията му съответстват на основните чуждоезикови норми за устно и писмено общуване.
Гимназиален етап: Второ равнище	Ученикът общува ефективно в рамките на личната, учебната и професионалната сфера. Той използва широк набор от езикови средства, като на този етап, при определени условия на обучение, може да борави и със специализирани текстове. В общуването си той проявява подходящо за ситуацията поведение, като при необходимост прилага компенсаторни стратегии за преодоляване на комуникативни проблеми. Правописът, произношението и интонацията му се доближават до чуждоезикови норми за устно и писмено общуване.
Гимназиален етап: Трето равнище	Ученикът общува свободно в различни сфери и ситуации, като използва разнообразни и уместни езикови средства, структурира добре изказванията си в устна и писмена форма. Комуникативното му поведение е адекватно на ситуацията. Прилага ефективни компенсаторни стратегии за преодоляване на комуникативни проблеми. Правописът, произношението и интонацията му съответстват на чуждоезикови норми за устно и писмено общуване.

4. Съответствие на равнищата на владене на чужд език в гимназиалния етап и формите на обучение

Първи чужд език	
Равнище	Равнището се постига при завършване на:
Първо	Средна степен на образование (XII клас на непрофилираните гимназии)
Второ	Средна степен на образование (XII клас на професионалните гимназии с интензивно изучаване на чужд език в VIII клас)
Трето	Средна степен на образование (XII клас на профилираните гимназии и паралелки с интензивно изучаване на чужд език в VIII клас)

Тези равнища са обвързани с приблизителен хорариум. Всяко едно от тях предполага около 200-250 учебни часа и надгражда предходното. Това позволява отделните училища да

приравняват прилаганата форма на обучение към съответното равнище.

Първичен език

Степен на образование: Основна

Етап: Начален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на IV кл.)
	В резултат на обучението по първи чужд език в края на началния етап на основната образователна степен ученикът:
Слушане	разбира въпроси, указания и съобщения на учителя, както и кратки реплики на свои връстници, свързани с личността и семейството му и с непосредствено заобикалящата го среда, ако се говори бавно и ясно; разпознава думи и групи от думи в текстове с позната тематика и на тази база прави догадки за съдържанието им; свързва слухов и зрителен образ, разпознава основните интонационни модели, както и жестове за потвърждение, отрицание и указание.
Четене	разбира основната информация от съобщения, обяви, комикси, кратки откъси от разкази, приказки, написани на стандартен език; разбира в подробности указанията в учебника, покани, съобщения, правила за игри, лични писма и картички и разпознава в тях някои социокултурни особености; намира конкретна информация в обяви, афиши, кратки описания, откъси от разкази, приказки, както и в учебни справочници и речници; се ориентира в текста и с помощта на илюстративния материал към него.
Говорене	води елементарен разговор на познати теми, като задава и отговаря на конкретни, просто и ясно формулирани въпроси, следва и дава несложни инструкции, представя накратко минали и настоящи събития, изказва намерения за бъдещето; изразява желание да получи информация, предмети или услуги при пазаруване, в поща, в библиотека; води кратък личен разговор по телефона, когато събеседникът му говори бавно и ясно; използва елементарни езикови средства, произношение и интонация, които не пречат за осъществяване на общуването, мимики и жестове за преодоляване на комуникативни проблеми.
Писане	пише кратки биографични данни; пише картичка, в която изразява пожелания или съобщава лични преживявания, като използва елементарни езикови средства, правопис и пунктуация, които не затрудняват разбирането.

Степен на образование: Основна

Етап: Прогимназиален

Ядра на учебно	Знания, умения, отношения (в края на VIII кл.)
----------------	---

съдържание	В резултат на обучението по първи чужд език в края на прогимназиалния етап на основната образователна степен ученикът:
Слушане	разбира основната информация от кратки публицистични и художествени текстове с ясна структура и дикция, нормална скорост на говорене и стандартно произношение; разбира кратки диалози с един или повече събеседници, свързани с всекидневието му; разбира конкретна информация от кратки съобщения.
Четене	разбира основната информация от рубрики в младежки списания, анекдоти, реклами, кратки литературни текстове на подходящи за възрастта теми; разбира в подробности кратки писма и картички, разписания, комикси, откъси от разкази, написани на стандартен език, като отбелязва въпроси, гледни точки, пожелания и разбира някои основни социокултурни особености в тях; намира конкретна информация в кратки инструкции на позната тематика, в прогноза за времето.
Говорене	води кратък разговор в ежедневни ситуации, като обменя и обсъжда конкретна информация, говори за преживявания и събития от миналото и настоящето, изказва свои намерения и идеи за бъдещето; изразява желание да получи информация, предмети или услуги, като обяснява предпочитанията си; води кратък личен разговор по телефона на познати теми, като търси и дава информация; използва прости езикови средства, произношението и интонацията му се доближават до основните чуждоезикови модели, прилага компенсаторни стратегии за преодоляване на комуникативни проблеми.
Писане	съставя план на прочетен текст; пише кратко писмо, за да сподели свои преживявания и да изрази благодарност, поздравления и пожелания; пише кратки лични съобщения и обяви, свързани с непосредствените си потребности; съставя кратък автобиографичен текст; използва прости езикови средства, правопис и пунктуация, които се доближават до основните норми на чуждия език.

Степен на образование: Средна

Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на XII кл.)
	В резултат на обучението по първи чужд език в края на средната образователна степен ученикът:
Слушане	Първо равнище разбира основната информация от ограничени по обем публицистични и художествени текстове, от новини, репортажи, състезания от радио- и

телевизионни предавания с нормална скорост на говорене и стандартно произношение;
разбира в подробности разговори и изказвания, свързани с всичко, което непосредствено се отнася до него, както и кратки съобщения в обществения транспорт, в магазин, от телефонен секретар;

разбира конкретна информация от интервю, репортаж, новини, дискусия по актуални въпроси.

Второ равнище

разбира основната информация в изказвания с нормална скорост на говорене и стандартен език;
разбира в подробности разговори или изказвания в пряк или непряк контакт, с нормална скорост на говорене;

разбира конкретна информация от различни научнопопулярни и публицистични радио- и телевизионни предавания.

Трето равнище

разбира основната информация в изказвания и дебати, като успява да проследи главната линия на аргументация;

разбира в подробности разговори и изказвания в пряк или косвен контакт, дори когато не са ясно структурирани и скоростта на говорене е сравнително висока;

разбира в подробности специализирани текстове, свързани с учебното съдържание на предмети, изучавани на чуждия език;

разбира конкретна информация от текстове на стандартен език.

Четене

Първо равнище

разбира основната информация от публицистични, художествени и научнопопулярни текстове на стандартен език;

разбира в подробности лични и читателски писма, указания, кратки статии на познати теми, като отбелязва в тях въпроси и проблеми, изразени становища, пожелания и чувства и разбира основните социокултурни особености в тях;
намира конкретна информация в проспекти, каталози, справочници.

Второ равнище

разбира основната информация от публицистични и специализирани текстове на стандартен език;

разбира в подробности текстове с позната тематика от научнопопулярни статии и от учебници, като извлича проблеми, становища и аргументи;
намира конкретна информация в публицистични, научнопопулярни и специализирани текстове.

Трето равнище

разбира основната информация от публицистични, научнопопулярни и художествени текстове, написани на стандартен език;

разбира в подробности лични и официални писма, научнопопулярни статии, специализирани текстове, художествени произведения, текстове от вестници и списания;

намира конкретна информация в публицистични,

научнопопулярни, специализирани и художествени текстове.

Говорене

Първо равнище
води разговор на познати теми, като коментира факти, изразява мнения и чувства, обсъжда съвместна дейност, изразява съгласие/несъгласие със становището на събеседниците;
изразява желание да получи информация, предмети или услуги, като аргументира предпочитанията си;
води разговор по телефона, оставя съобщение на телефонен секретар;
съобразява речта си с комуникативната ситуация и използва подходящи езикови средства, произношение и интонация, отговарящи на основните чуждоезикови модели, прилага компенсаторни стратегии за преодоляване на комуникативни проблеми.

Второ равнище
участва в разговор или дискусия, като излага и защитава становището си, изслушва и разбира това на другите, изразява отношението си към него и проявява толерантност към събеседниците си;
след предварителна подготовка прави кратко изказване по теми, свързани с изучаваната специалност;
води разговор по телефона за търсене на информация;
използва стандартен език и подходящи за комуникативната ситуация поведение, произношение и интонация, при необходимост прилага компенсаторни стратегии за преодоляване на комуникативни проблеми.

Трето равнище
участва в свободен спонтанен разговор или дискусия, като изразява и отстоява аргументирано становището си и предлага решения, проявява толерантност към мнението на другите;
прави разширени подготвени изказвания, в които анализира, коментира, обобщава, оценява информация от различни източници;
отговаря на въпроси, свързани с неговата личност, образование, проекти, в рамките на събеседване (интервю);
изразява се уверено, с правилно произношение и подходяща интонация, на стандартен език, с адекватно на ситуацията речево поведение и прилага ефективно компенсаторни стратегии за преодоляване на комуникативни проблеми.

Писане

Първо равнище
предава основното съдържание на прочетен текст под формата на подробен план;
пише лично или читателско писмо, за да опише или коментира конкретни случки, впечатления и факти, като изказва свои мнения, доводи, предложения;
съставя стандартен автобиографичен текст (curriculum vitae);
използва езикови средства, съобразени с основните изисквания за писмено общуване, построява логически изложението си с правопис и пунктуация, които съответстват на основните норми на чуждия език.

Второ равнище

резюмира съдържанието на научнопопулярен или специализиран текст, свързан с бъдещите му професионални интереси;
 пише кратко официално писмо за получаване на информация;
 съставя стандартен автобиографичен текст (curriculum vitae) и придружително писмо, в което излага мотивите си при кандидатстване в учебно заведение или за работа;
 използва езикови средства, съобразени с основните изисквания за писмено общуване, с графично оформление, правопис, пунктуация, които се доближават до чуждоезиковите норми.
 Трето равнище
 пише есе, в което изразява и аргументира лично мнение, позовава се на факти, авторитети, други източници;
 пише кратък доклад, като за целта подбира и синтезира материали от различни източници;
 пише лични, читателски и официални писма по проблеми, които пряко го засягат, като излага позицията си и съобразява изложението си с комуникативните си намерения и с предполагаемия читател;
 използва подходящи за ситуацията езикови средства, графично оформление, правопис и пунктуация, които съответстват на чуждоезиковите норми.

В т о р и ч у ж д е з и к

Степен на образование: Основна

Етап: Прогимназиален

(Отм. - ДВ, бр. 58 от 2006 г.)

Степен на образование: Средна

Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на XII кл.)
	В резултат на обучението по втори чужд език в края на гимназиалния етап на средната образователна степен ученикът:
Слушане	разбира основната информация от кратки публицистични и художествени текстове с ясна структура и дикция, нормална скорост на говорене и стандартно произношение; разбира кратки диалози с един или повече събеседници, свързани с всекидневието му; разбира конкретна информация от кратки съобщения.
Четене	разбира основната информация от рубрики в младежки списания, анекдоти, реклами, кратки литературни текстове на подходящи за възрастта теми; разбира в подробности кратки писма и картички, разписания, комикси, откъси от разкази, написани на стандартен език, като отбелязва въпроси, гледни точки, пожелания и разбира някои основни социокултурни особености в тях; намира конкретна информация в кратки текстове на позната тематика.
Говорене	води кратък разговор в ежедневни си-

туа̀ции, като обменя и обсъжда конкретна информация, говори за преживявания и събития от миналото и настоящето, изказва свои намерения и идеи за бъдещето;
изразява желание да получи информация, предмети или услуги, като обяснява предпочитанията си;
води кратък личен разговор по телефона на познати теми, като търси и дава информация;
използва прости езикови средства, произношението и интонацията му се доближават до основните чуждоезикови модели, съобразява най-общо речта си с комуникативната ситуация и прилага компенсаторни стратегии за преодоляване на комуникативни проблеми.

Писане	съставя план на прочетен текст; пише кратко писмо, за да сподели свои преживявания и да изрази благодарност, поздравления и пожелания; пише кратки лични съобщения и обяви, свързани с непосредствените си потребности; съставя кратък автобиографичен текст; използва прости езикови средства, правопис и пунктуация, които се доближават до основните норми на чуждия език.
--------	---

Приложение № 3 към чл. 4, т. 3

(Изм. - ДВ, бр. 46 от 2004 г., в сила от 01.07.2004 г., доп. - ДВ, бр. 58 от 2006 г.) (*)

ДЪРЖАВНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Културно-образователна област: Математика, информатика и информационни технологии

Учебни предмети: математика, информатика, информационни технологии

Обща характеристика на културно-образователната област

1. Място и роля на културно-образователната област в системата на общообразователната подготовка

Предметите на областта поставят основите на методология, която намира приложение във всички области на общообразователната подготовка. Чрез обучението по тези предмети учениците се подготвят да боравят с информация.

Математическата наука се занимава с изследване на количествените характеристики на обектите и явленията от реалния свят. Тя предоставя адекватни математически модели за решаване на задачите, свързани с тези количествени характеристики, посредством добре специфицирани процедури (алгоритми). Натрупванията от такива характеристики (информация) са толкова големи, че съхраняването им във формализиран вид (данни) и използването им е невъзможно без помощта на технически средства (компютърни системи). Процедурите за обработка на данни са толкова сложни, че прилагането им е възможно само с помощта на компютърни програми.

2. Специфика на предметите в областта, връзка и зависимости между тях

Математиката е наука за количествените отношения и пространствените форми на

реалния свят. Изучаването на основните ѝ области: аритметика, алгебра, геометрия, логика, вероятности и статистика, анализ, позволява на учениците да развият умения да мислят и подреждат правилно мислите си, да излагат логически аргументи и да правят верни изводи. Математическите знания и умения са важни за всички други предмети, изучавани в училище, помагат на учениците по-добре да разбират съвременното информационно общество и да се адаптират към него.

Обект на информатиката са методите и средствата за натрупване, съхраняване, обработка и пренасяне на данни. Тя се занимава със: алгоритмичните процедури за решаване на задачи, тяхното специфициране с помощта на формални езици за програмиране, както и с принципите на построяване и функциониране на компютъра и системното програмно осигуряване. Информатиката изгражда компютърни варианти на математическите модели на обектите и явленията.

Чрез информационните технологии се създават достъпни за масово използване методи и средства за представяне, анализ, интерпретиране и пренасяне на данни.

Трите предмета взаимно се допълват и са в тясно взаимодействие. Поотделно и заедно те са в основата на описанието, структурирането и анализирането на данни от различни области (вж. фигурата).

3. Елементи на учебното съдържание с интегрален и междудисциплинарен характер

3.1. понятия:

- множество, операция, структура, мярка и измерване, число, стойност, величина, релация, данна, знак, представяне, алгоритъм - за всички предмети;
- функция, уравнение, вектор, таблица - за природните науки;

3.2. познавателни методи:

- анализ, синтез, сравнение, обобщение, индукция, дедукция, аналогия, абстрахиране, конкретизация, специализация - за всички предмети;

3.3. технологични подходи:

- моделиране, структуриране, анализиране, интерпретиране, прогнозиране, решаване на проблеми, алгоритмизиране - за всички предмети;
- редактиране - за езиково обучение, музика, рисуване;

3.4. теми:

- теоретико-множествен подход, функционален подход, алгоритми, текстообработка, таблици, бази от данни, графика, компютърна презентация, компютърна комуникация - за всички предмети;

3.5. проблеми:

- правни, етични, социални, здравни-обществени науки, гражданско образование.

М а т е м а т и к а

Степен на образование: Основна

Етап: Начален

Ядра на учебно	Знания, умения, отношения (в края на IV клас) съдържание
1	2
В резултат на обучението по математика в края на началния етап на основната образователна степен ученикът:	
Числа	Умее да: чете и пише естествени числа и познава десетичната позиционна бройна система; сравнява и нарежда естествени числа; събира и изважда естествени числа, умножава и дели с едноцифрено и с двуцифрено число, разбира връзките между компонентите на аритметичните действия. Знае възприетия ред на действията, ролята на скобите и може да пресмята числови изрази, съдържащи до три действия. Познава римската бройна система. Има представа за дробите половинка, третинка, четвъртинка и десетинка.
Равнинни фигури	Познава геометричните фигури (права и крива линия, лъч, отсечка, ъгъл, триъгълник, правоъгълник, квадрат, окръжност) и елементите им. Може да: определя вида на фигурите (ъгъл и триъгълник); чертае отсечка по дадена дължина и ъгъл по дадена градусна мярка; чертае триъгълник, квадрат и правоъгълник върху квадратна мрежа.
Измерване	Знае мерните единици за: дължина (мм, см, дм, м, км), маса (грам, килограм, тон); време (секунда, минута, час, денонощие, седмица, месец, година, век); пари (стотинка, лев); ъгъл (градус) и връзките между производните им. Познава мерните единици за лице (кв. мм, кв. см, кв. дм, кв. м, кв. км, декар). Умее да: измерва отсечки и ъгли; извършва действия с изучените еднородни мерни единици (без тези за време); намира обиколката на триъгълник и правоъгълник и лице на правоъгълник.
Моделиране	Умее да моделира с числови изрази ситуации, описани с отношенията "с повече", "с по-малко", "пъти по-голямо" и "пъти по-малко". Знае да описва ситуации от заобикалящия го реален свят с математически модел (задачи от покупко-продажби, обиколки и лица на фигури).

Може да интерпретира съдържателно получените резултати при решаване на даден проблем.
 Умее да прави правдоподобни предположения по събрани данни от заобикалящия го реален свят.

Степен на образование: Основна
 Етап: Прогимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на VIII клас)
1	2

В резултат на обучението по математика в края на прогимназиалния етап на основната образователна степен ученикът:

Числа.
 Алгебра

Умее да:
 сравнява рационални числа и извършва операциите събиране, изваждане, умножение, деление и степенуване (с естествен показател, идея за цял степенен показател);
 пресмята числови изрази в множеството на рационалните числа, съдържащи до четири действия;
 извършва операции (събиране, изваждане, умножение, деление и степенуване с естествен показател) с рационални изрази и тъждествени преобразувания с тях;
 решава линейни уравнения и неравенства с едно неизвестно, системи линейни уравнения с две неизвестни, системи линейни неравенства с едно неизвестно, рационални уравнения и неравенства, свеждащи се до линейни и модулни уравнения от вида $1/2ax + b1/2 = c$.
 Познава ирационални числа, записани с квадратен корен, може да ги сравнява и извършва операции с тях.
 Умее да решава квадратни уравнения с рационални коефициенти по формулата за намиране на корените им.

Фигури
 и тела

Знае основните геометрични фигури (триъгълник, четириъгълник, правилен многоъгълник и окръжност), техните елементи, видове и свойства.
 Умее да:
 прилага признаците за еднакви триъгълници и видовете четириъгълници;
 построява геометричните обекти, описани в основните построителни задачи.
 Познава:
 видовете права призма, правилна пирамида, прав кръгов цилиндър, прав кръгов конус, знае елементите и развивките им; сфера и кълбо и знае елементите им.

Функции.
 Измерване

Умее да:
 построява точка по дадени координати и определя координати на точка спрямо де-

картова координатна система в равнината;
 построява образ на точка, отсечка и окръжност при еднаквост;
 представя таблично и графично функции от вида $y = ax + b$ и $y = ax^2$;
 пресмята обиколка и лице на основни равнинни фигури;
 пресмята лице на повърхнина и обем на ръбести и валчести тела.
 Знае да определя по вид и намира:
 ъгли, получени при пресичане на прави в равнината;
 ъгли, свързани с окръжност.
 Разбира връзките между производните на мерните единици и умее да преминава от една мерна единица в друга.

<p>Логически знания</p>	<p>Разбира на конкретно ниво смисъла на логическите съюзи "и", "или", "ако .....", "то ..." и на релациите следване (Ю) и еквивалентност (Ы).</p> <p>Умее да образува на конкретно ниво отрицание на твърдение, съдържащо логическите съюзи "и"/"или".</p> <p>Разбира смисъла на думите определение, аксиома, теорема, теорема-свойство, теорема-признак; умее да разграничава условие от заключение на теорема.</p> <p>Умее да преценява вярност и рационалност в конкретна ситуация.</p>
<p>Елементи от вероятности и статистика</p>	<p>Знае понятието процент и може да представя определено количество по различен начин.</p> <p>Умее да: събира систематично, организира и описва данни; разчита, интерпретира и оценява информация, предадена с графики, с таблици или с диаграми; използва принципите за събиране и умножаване на възможности при преброяване в конкретна ситуация.</p>
<p>Моделиране</p>	<p>Познава права и обратна пропорционалност и умее да ги прилага в практически задачи.</p> <p>Умее да моделира с уравнения и неравенства, свеждащи се до линейни, и със системи линейни уравнения с две неизвестни.</p> <p>Знае понятието вектор, операциите събиране и изваждане на вектори, умножение на вектор с число.</p> <p>Умее да оценява съдържателно получения при моделиране резултат и да го интерпретира.</p> <p>Предвижда в определени рамки очакван резултат от моделирането.</p>

Степен на образование: Средна
 Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на XII клас)
1	2
	В резултат на обучението по математика в края на гимназиалния етап на средната образователна степен ученикът:
Числа. Алгебра	<p>Първо равнище.</p> <p>Умее да:</p> <p>извършва тъждествени преобразувания на рационални и ирационални изрази; решава рационални уравнения със и без параметър, свеждащи се до линейни или квадратни, и прилага формулите за връзка между корени и коефициенти на квадратно уравнение;</p> <p>решава рационални неравенства със и без параметър, включително и по метода на интервалите;</p> <p>решава системи уравнения от втора степен с две неизвестни чрез заместване, събиране или полагане;</p> <p>решава ирационални уравнения, записани с квадратни корени, съдържащи до два радикала.</p> <p>Има представа за реални числа и изобразяването им върху реалната права.</p> <p>Знае понятията степен и логаритъм и техните основни свойства.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Умее да:</p> <p>извършва операции с полиноми и намира нули на полиноми;</p> <p>прилага формулите за връзка между корените и коефициентите на уравнения от втора степен с рационални коефициенти при преобразуване на симетрични полиноми;</p> <p>решава рационални и ирационални уравнения и неравенства и рационални уравнения с параметър;</p> <p>решава показателни и логаритмични уравнения и неравенства;</p> <p>решава тригонометрични уравнения, свеждащи се до изучени рационални уравнения;</p> <p>решава основни тригонометрични неравенства;</p> <p>извършва тъждествени преобразувания на изрази.</p> <p>Има представа за понятието комплексно число и може да изобразява комплексни числа в равнината.</p>
Фигури и тела	<p>Първо равнище</p> <p>Знае и умее да прилага признаците за подобни триъгълници.</p> <p>Умее да решава:</p> <p>правоъгълен триъгълник;</p> <p>произволен триъгълник.</p>

Знае взаимните положения на точки, прави и равнини в пространството.
Второ равнище
Умее да прилага:
афинни и метрични зависимости за триъгълник, четириъгълник и окръжност;
знания от тригонометрията в планиметрията;
знания от тригонометрията в стереометрията.

Функции.
Измерване

Първо равнище
Умее да представя графично и таблично квадратна функция с рационални коефициенти, зададена аналитично, и да прилага свойствата ѝ.
Знае основните тригонометрични функции и основните тригонометрични тъждества.
Може да конструира числова редица по дадено правило.
Знае аритметична и геометрична прогресия, свойствата, свързани с тях, и ги прилага в задачи.
Умее да:
пресмята лица на равнинни фигури;
намира лице на повърхнина и обем на многостени и ротационни тела.
Второ равнище
Знае показателната и логаритмичната функция, техните свойства и графиките им.
Умее да:
намира граници, производни и екстремуми на функции;
изследва полиномна и дробнолинейна функция и чертае графиките им;
прилага теоремите за разположение на корените на квадратен тричлен спрямо едно или две числа;
умее да прилага еднаквост и хомотетия в задачи за доказателство и построение.

Логически
знания

Първо равнище
Разбира на конкретно ниво смисъла на понятията "за всяко", "съществува", "необходимо условие", "достатъчно условие" и "необходимо и достатъчно условие".
Умее да образува на конкретно ниво отрицание на твърдение.
Умее да преценява вярност, рационалност и целесъобразност при избор в конкретна ситуация.
Има представа от аксиоматично изграждане на знанията в планиметрията и стереометрията.
Второ равнище
Умее да:
прилага метода на математическа индукция;
конкретизира общовалидно твърдение и

доказва невярност на твърдение с контрапример.
Използва свойствата на релации и операции.

Вероятности и статистика	<p>Първо равнище</p> <p>Умее да разграничава съединения без повторение в конкретна ситуация и да ги пресмята по правилото за събиране и умножение на възможности.</p> <p>Умее да пресмята класическа вероятност и да я интерпретира в ежедневни ситуации.</p> <p>Познава механизмите за представяне на статистически данни от ежедневието.</p>
Моделiranje	<p>Второ равнище</p> <p>Знае формулите за намиране броя на съединения без повторение и да ги прилага в задачи, описващи реални ситуации.</p> <p>Оценява аргументи и предвижда събития въз основа на анализа на реални данни.</p> <p>Първо равнище</p> <p>Умее да:</p> <ul style="list-style-type: none"> моделира с линейна или квадратна функция; моделира с уравнения, свеждащи се до линейни или квадратни; моделира със системи уравнения от втора степен с две неизвестни; <p>оценява съдържателно получен резултат и коректност на аргументи, изглеждащи убедително, и ги интерпретира.</p> <p>Предвижда в определени рамки очакван резултат.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Умее да:</p> <ul style="list-style-type: none"> прилага скаларно произведение на вектори; представя аналитично спрямо декартова координатна система точка, права, вектор и ги прилага в алгебрични и геометрични задачи.

И н ф о р м а т и к а

Степен на образование: Средна
Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	<p>Знания, умения, отношения (в края на XII кл.)</p> <p>В резултат на обучението по информатика в края на гимназиалния етап на средната образователна степен ученикът:</p>
---------------------------	--

Информация и формални модели	<p>Първо равнище</p> <p>Демонстрира знания за информационните процеси и ролята им за вземане на решения.</p> <p>Посочва различни видове информация.</p> <p>Познава представянето (кодирането) на информацията във вид на данни, двоичната позиционна бройна система и мерките за</p>
------------------------------	--

количествена оценка на данни.
Посочва примери на обекти и явления, пораждащи големи количества данни, съхраняването и обработката на които са невъзможни без използването на технически средства.
Осъзнава необходимостта да бъде подготвен за използването на информационните технологии.
Второ равнище
Извършва аритметични операции с естествени числа, представени в различни позиционни бройни системи.
Познава представянето на числата, клавиатурните знаци и последователности от такива знаци в компютърната памет.
Знае основните булеви функции и може да представя булева функция в нормална форма.
Разбира синтаксиса на език, специфициран с някакъв формализъм.
Знае основните свойства на релациите над крайни множества.

Компютър-
ни системи

Първо равнище
Интересува се от историята и бъдещото развитие на компютърните системи и възможностите за приложението им.
Познава основните компоненти на съвременния компютър и предназначението им.
Класифицира различните видове компютърни системи по определени признаци.
Умее да работи с клавиатура, мишка, принтер и устройствата за работа със сменяеми носители на данни (дискети, CD).
Разграничава функциите на компютъра (хардуера) от тези на компютърните програми (софтуера).
Второ равнище
Разбира основните физически принципи на работата на компютърните системи.
Познава архитектурата на един съвременен компютър.
Познава апаратните средства за управление на периферните устройства.
Познава компонентите и различните топологии за изграждане на локални компютърни мрежи.

Операцион-
ни системи

Първо равнище
Изрежда основните функции на операционните системи (ОС).
Използва средствата на ОС за организация и управление на файлова система.
Интерпретира вярно и реагира адекватно на съобщенията на ОС.
Познава принципите на текстообработката, обработката на данни с електронни таблици, електронната поща и Internet.
Познава правилата за защита от компютърни вируси с конкретен антивирусен пакет.
Второ равнище
Познава принципите за разпределение на ресурсите памет и време и средствата на ОС за управление на процесите.
Познава логическата организация на файловите системи и средствата на ОС за създаване на файлове.
Познава принципите за управление на периферията

и ролята на съответните програмни средства (драйвери).
Служи си свободно с интерпретатор на команди за текстов и графичен интерфейс.
Може да настрои мрежовия софтуер за използване от конкретен компютър.

Алгоритми
и структури
от данни

Първо равнище
Демонстрира познаване на основните характеристики на алгоритмите.
Разграничава елементарните стъпки на алгоритъм, моментите на вземане на решения и повтаряемите (цикличните) последователности от стъпки.
Прилага средство за формална спецификация при описването на алгоритми.
Изгражда циклични алгоритмични конструкции.
Познава структурата масив (или списък), включително масив (или списък) от записи и алгоритми за работа с нея.
Второ равнище
Познава основните линейни и нелинейни абстрактни типове и представянето им в структури от данни.
Знае алгоритми за сортиране и търсене в линейни и нелинейни структури.
Знае алгоритми за пораждаване на пермутации, комбинации и вариации.
Знае основни алгоритми в графи - без или със тегла на ребрата.
Познава основните алгоритми на алгебрата и изчислителната геометрия.

Програ-
миране

Първо равнище
Използва свободно елементи на език за програмиране - променлива, аритметичен израз, присвояване на стойност, логически израз, условие, цикъл.
Може да преведе на език за програмиране специфициран формално алгоритъм.
Работи с конкретна среда за програмиране - въвежда, настройва и изпълнява програми, като реагира адекватно на съобщенията на средата.
Съставя програми на език за програмиране, реализиращи прости алгоритми за обработка на данни.
Познава основните етапи при решаването на задачи с компютър.
Второ равнище
Прилага класически или обектно-ориентирания подход за създаване на програмни продукти.
Реализира основните линейни и нелинейни структури данни в конкретна среда за програмиране.
Решава задачи с програми, написани на изучавания език за програмиране, като ползва свободно библиотеките, предоставени от средата.
Познава принципите на системите за управление на бази от данни (СУБД) и организира обработката на данни от конкретна СУБД със средствата на изучавания език.

И н ф о р м а ц и о н н и т е х н о л о г и и
(И Т)

Степен на образование: основна

Етап: начален
(нова - ДВ, бр. 58 от 2006 г.) (*)

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на IV клас)
	В резултат на обучението по информационни технологии в края на началния етап на основната образователна степен ученикът:
Компютърна система	<ul style="list-style-type: none"> Има обща представа за основните части на компютърна система, периферни устройства и различни носители на информация. Различава апаратна част от програмно осигуряване на компютър. Спазва основни правила за работа с компютър, периферни устройства и носители на информация. Реагира по подходящ начин на извежданите съобщения при работа с компютърна система. Ориентира се във файловата структура. Проявява положителна емоционална нагласа за използване на компютър.
Информация и информационни дейности	<ul style="list-style-type: none"> Ориентира се в различни видове информация и информационни източници. Има начална представа за информационните дейности - търсене, събиране, съхранение, обработка и разпространение на информация. Познава основни възможности на компютърни програми при работа с графика, текст и мултимедийна информация. Създава, обработва и съхранява графична, текстова и мултимедийна информация. Има начални умения за използване на приложен софтуер. Обяснява избора си на компютърна програма за извършване на конкретна дейност.
Електронна комуникация	<ul style="list-style-type: none"> Има представа за основни начини и средства за електронна комуникация. Познава предназначението на Интернет като световна информационна мрежа. Ориентира се при работа с компютърна мрежа и възможностите, които тя предоставя на потребителите. Обменя информация между два компютъра чрез мрежа. Използва програма за разглеждане на интернет страници. Разбира ролята на електронната комуникация в ежедневието на хората.
Информационна култура	<ul style="list-style-type: none"> Знае основни начини за търсене и използване на информация при решаване на учебни задачи и при игрови ситуации. Спазва правилата за безопасна работа с компютър и компютърна мрежа. Описва опита си от работата с компютър, като използва подходяща българска терминология. Избира подходящи информационни средства за решаване на образователна задача самостоятелно и в екип. Реализира и споделя идеите си чрез разнообразни информационни средства. Проявява етично поведение по отношение на работа с компютър, използване на програми, файлове с данни и работа в компютърна мрежа.

Степен на образование: основна

Етап: прогимназиален

(нова - ДВ, бр. 58 от 2006 г.) (*)

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на VIII клас)
	В резултат на обучението по информационни технологии в края на прогимназиалния етап на основната образователна степен ученикът:
Компютърна система	<ul style="list-style-type: none"> Описва компютърна система, периферни устройства (с логически и физически имена) и различни носители на информация. Познава основни технически параметри на компютърна система, периферни устройства и носители на информация. Познава файлова структура и дървовидна организация на данни. Спазва и обяснява смисъла на основни правила за работа с компютър,

периферни устройства и носители на информация.

- Познава и използва възможности на компютърната система за възпроизвеждане на мултимедийно съдържание.
- Разпознава и реагира по подходящ начин на съобщения, извеждани от приложения и/или операционната система.
- Извършва основни операции с файлове.
- Извършва основни потребителски настройки на операционната система.
- Отнася се внимателно и отговорно към компютъра, периферните устройства и носителите на информация.
- Демонстрира интерес към съвременните постижения в областта на компютърните системи.

Информация и информационни дейности

- Знае основни единици за измерване на информация.
- Познава информационните дейности и обяснява връзките между тях.
- Разграничава системен и приложен софтуер.
- Създава, обработва и съхранява графична, текстова и звукова информация и я комбинира.
- Използва компютърни програми за работа с текст, графика, звук, видео, таблици, презентация и тяхното комбиниране.
- Аргументира избора си на компютърна програма за извършване на конкретна дейност.

Електронна комуникация

- Познава различни начини и средства за електронна комуникация.
- Знае предназначението и основни възможности на компютърните мрежи.
- Познава основните услуги и приложения в Интернет.
- Разграничава работата в локална и глобална компютърна мрежа.
- Извършва основни операции в компютърна мрежа.
- Използва основни услуги на Интернет чрез специализиран софтуер.
- Осъзнава значението на електронната комуникация за развитието на обществото.

Информационна култура

- Знае основни начини за търсене, използване и обработване на информация при решаване на учебни задачи.
- Знае и където е възможно, употребява български термини при описание на дейностите, извършвани с компютърна система и компютърна мрежа.
- Познава и спазва правилата за безопасна работа с компютър и компютърна мрежа.
- Има представа за същността на компютърните вируси, възможностите за предпазване от тях и отстраняването им.
- Аргументира избора си на информационни средства при решаване на образователни задачи самостоятелно и в екип.
- Защишава и популяризира идеите си чрез разнообразни информационни средства, като спазва етичните норми.
- Зачита правото на интелектуална собственост при използване на програми, файлове с данни и работа в компютърна мрежа.
- Спазва правилата за етично поведение в мрежова среда и съблюдава другите
- да ги спазват, без да ограничава правото им на равнопоставен достъп и личните им свободи.

Степен на образование: Средна

Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на XII кл.)
	В резултат на обучението по информационни технологии в края на гимназиалния етап на средната образователна степен ученикът:

ИТ при решаване на проблеми

Първо равнище
Разбира същността, приложенията и ролята на ИТ в съвременното общество.
Описва компютърни системи и софтуер с общо предназначение.

Използва основните възможности на тексто-обработваща програма, графичен редактор, табличен процесор, система за управление на бази от данни и архивираща програма за решаване на конкретен проблем.

Разбира и спазва правилата за работа с ИТ.

Познава и спазва правните, етичните и здравните норми за работа с ИТ.

Второ равнище

Описва компютърни системи (с общо предназначение и специализирани), компонентите и техническите им характеристики; подготвя задание за компютърни конфигурации за решаване на определен клас задачи; подбира софтуер съобразно поставената цел.

Създава и обработва текстови документи; графични изображения; електронни таблици; бази от данни и архиви от данни чрез общите и специализираните възможности на потребителски продукти с общо предназначение.

Подбира и използва адекватни софтуерни и технически средства на ИТ при конкретни проблеми, подходящи за решаване с ИТ.

Открива и обяснява приложението на ИТ при подбор и прилагане на различни стратегии за решаване на конкретни проблеми.

Оценява предимствата и недостатъците на ИТ.

Комуникиране чрез ИТ

Първо равнище

Разпознава и описва най-често използваните средства на ИТ за пренасяне на данни на разстояние и основните им възможности.

Търси и подбира информация от различни източници чрез средствата на ИТ.

Използва средства на ИТ за подготвяне и представяне на информация пред публика.

Демонстрира разбиране и уважение към различни позиции и идеи при работа с ИТ.

Спазва естетическите, етичните и правните норми при поднасяне на информация пред публика.

Второ равнище

Използва средствата на ИТ за работа в мрежова среда с общи ресурси.

Осъществява връзка на компютърни системи с Интернет и използва предоставените услуги.

Сравнява и оценява различни средства и методи за комуникация; демонстрира готовност да споделя знанията и опита си в използването на ИТ.

Използва ИТ за подбиране на подходяща информация и съчетава разнообразие от форми за представянето ѝ на непозната и критична публика.

Проектира и оформя Web страници и документи за Web пространството.

Контрол и управление на обекти

Първо равнище

Контролира и управлява адекватно на поставена цел основните ресурси на компютърните системи.

Организира и структурира данни в операционна среда.

Спазва основните правила за работа с компютърни системи.

Използва подходящи средства за защита на данни.
Предвижда поведението на компютърната система в процеса на използването ѝ, разпознава и реагира адекватно на нейните съобщения.

Второ равнище

Обяснява същността на контрола и на управлението на обекти.

Познава средствата на ИТ за събиране, съхранение и обработване на информация за контрол и управление на обекти от различни разновидности.

Прилага методи и средства на ИТ за контрол и управление на компютърни системи според нуждите на потребителите.

Разработва инструкции за контрол и управление от други потребители на реални и моделирани обекти.

Създава последователност от команди за контрол и управление на операционна среда.

Моделиране

Първо равнище

Описва същността и основните принципи на моделирането.

Второ равнище

Разбира основните принципи на моделирането, различава видовете модели и областите на използването им.

Изследва и създава компютърни модели с различно предназначение.

Демонстрира лична отговорност и съобразяване с възможностите на потребителите на разработваните модели.

Интегриране на дейности в ИТ

Първо равнище

Използва основните възможности и средства на ИТ за обмен на данни между различни приложения в една операционна среда.

Въвежда и извежда информация чрез периферни устройства.

Създава интегрирани документи.

Прилага различни начини за съхраняване, обединяване и разделяне на документи и обекти.

Второ равнище

Осъществява обмен на данни в една операционна среда, както и между различни операционни среди.

Обработва документи, представени в еднакви или в различни файлови формати.

Въвежда и извежда информация с помощта на подходящи за поставената цел периферни устройства с различно предназначение.

Създава документация на разработени ИТ продукти.

Самостоятелно проучва и усвоява непознат софтуер.

Демонстрира умения за работа в екип.

Приложение № 4 към чл. 4, т. 4

ДЪРЖАВНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Културно-образователна област: Обществени науки и гражданско образование

Учебни предмети: роден край, човекът и обществото, история и цивилизация, география и икономика, предметен цикъл "Философия" (психология и логика, етика и право, философия), свят и личност

Обща характеристика на културно-образователната област

Обществени науки и гражданско образование

1. Място и роля на културно-образователната област в системата на общообразователната подготовка

Областта "Обществени науки и гражданско образование" интегрира учебни предмети, които имат водеща роля в развитието на социалната култура на учениците и в реализиране на гражданската мисия на образованието. Чрез усвояване на най-значимите постижения на социалното познание (история, география, икономика, етика, право, философия) учениците се подготвят за по-добро ориентиране, адаптиране и реализиране в съвременното демократично общество; развиват уменията си за активно гражданско участие в социалния живот в условията на културно многообразие и глобализация.

2. Специфика на предметите от областта, връзка и зависимости между тях

Подготовката на учениците в област "Обществени науки и гражданско образование" в начален етап се осъществява чрез интегрални учебни предмети: роден край в I кл., околен свят във II кл. (околен свят осигурява и базисна подготовка в област "Природни науки и екология"), човекът и обществото в III и в IV кл.

В прогимназиалния етап на основната степен подготовката на учениците се осъществява чрез учебните предмети история и цивилизация и география и икономика.

Подготовката в гимназиалния етап се осъществява чрез учебните предмети история и цивилизация, география и икономика, предметите от цикъл "Философия" (психология и логика в IX кл., етика и право в X кл. и философия в XI кл.) и свят и личност.

Учебният предмет човекът и обществото има интегрален характер. С този предмет завършва задължителната подготовка на учениците в началния етап на основната степен. Той изгражда началните познания на учениците за човешките взаимоотношения, за устройството на обществото и за организацията на съвременната българска държавност. С него се поставят основите на учебните предмети история и цивилизация и география и икономика.

Стандартите за учебно съдържание по предмета човекът и обществото описват резултатите от обучението по "Обществени науки и гражданско образование", получени чрез изучаването на предметите роден край, околен свят, човекът и обществото.

Учебният предмет история и цивилизация съдейства за изграждането на гражданска идентичност на човека и обществото. Знанията за миналото, за историческото развитие изграждат взаимосвързаните полета на националната памет и на цивилизационното наследство. Обучението по история е съсредоточено върху разбирането на съвременния свят, в който живеят учениците. Познаването на миналото се възприема като предпоставка за осмисляне на настоящето и бъдещето.

Историческата образованост създава рационалната и емоционалната база за гражданска интегрираност, изградена чрез познаването на разностранните и всеобхватни мрежи на социалната комуникация. Посредством овладяване на историческите знания и умения за критична ориентация в разнообразните източници на историческа информация се постига разбиране за приемственост между последователно сменящите се типове цивилизации. Връзките и зависимостите между променящите се тенденции в политическото, икономическото и културното развитие разкриват процесите на формиране на различните видове институции, на системата от обществени и индивидуални ценности.

Учебният предмет география и икономика подготвя учениците да се ориентират в

пространствените измерения на най-важните проблеми на съвременността. Учениците изучават делението на земната повърхност на региони и влиянието на географския фактор за тяхното образуване и развитие; запознават се със значението на природните и социалните ресурси за развитието на икономиката; разглеждат териториалните системи, формирани в резултат от взаимодействието на човека и обществото с природата; изучават географската основа на проблемите и конфликтите на съвременния свят - в глобален, регионален, национален и локален обхват. Учебният предмет запознава учениците с географските предпоставки на евроинтеграцията и превръщането на България в част от европейското икономическо, политическо и културно пространство.

Предметите от цикъл "Философия" целят да ориентират ученика в отношенията му към себе си, към другите и към света и съдействат за неговото самоопределяне като автономна личност и свободен гражданин. Обучението по психология и логика създава условия за личностно самопознание, помага на учениците да развият умения за общуване и съвместен живот, за критическо и творческо мислене. Обучението по етика и право е насочено към нравственото самоопределяне на учениците, към развитие на уменията за автономен и отговорен морален избор. То изгражда и основите на тяхната гражданска култура, като ги запознава с неотменимите човешки права, с ценностите на демокрацията и с начините за ефективно социално участие в гражданския живот. Обучението по философия създава условия за осмисляне и определяне на светогледни нагласи, на универсалността на човека и света. Чрез изследване на алтернативни подходи и решения на учениците се дава възможност да търсят и избират мястото си в съвременния динамичен свят.

Свят и личност е интегративен учебен предмет, който е включен в задължителната подготовка на учениците в културно-образователната област "Обществени науки и гражданско образование" и има подчертано практическа насоченост, тъй като подготвя учениците за участие в обществения живот, за лична и професионална реализация, отговарящи на демократичните принципи и ценности в съвременния свят.

3. Понятия и проблеми с интегрален и междудисциплинарен характер

Човек, природа, общество, свят, наука, изкуство, религия, творчество, демокрация, гражданско общество, права на човека, познание, критическо мислене, социално участие, отношение човек-свят, народност, нация, национализъм, история, народ, държава, власт, управление, свобода, икономика, цивилизация, конфликт, устойчиво развитие, глобални проблеми, интеграция, демографски процес.

4. Гражданското образование - интердисциплинарен елемент на задължителната общообразователна подготовка в училище

4.1. Същност, цели и основни принципи

Гражданското образование е важен интердисциплинарен елемент на учебното съдържание по предметите от задължителната общообразователна подготовка. То е в основата на личностното развитие и подготовката на младия човек за социална реализация чрез познаването, владенето и използването на човешките права и свободи, съобразени със законите на демократичното общество.

Водеща роля за осъществяване на гражданското образование в училище (I-XII кл.) имат предметите от културно-образователна област "Обществени науки и гражданско образование": роден край, човекът и обществото, история и цивилизация, география и икономика, философия (психология и логика, етика и право, философия), свят и личност.

Предметите от останалите културно-образователни области имат съществено значение за гражданското образование чрез прилагането на неговите основни принципи (плюрализъм и толерантност, зачитане на човешкото достойнство и равните неотменими права на човека, практическа насоченост, личностно отношение, аргументираност и убеденост, творческо и критическо мислене, достъпност до основните постижения на световната култура,

интердисциплинарност) и чрез възможностите на учебното съдържание на съответните предмети.

Главна цел:

гражданското образование подпомага развитието и утвърждаването на младия човек като гражданин, който:

е автономна, свободна личност, способна да поема отговорност за себе си и за другите;
познава и отстоява своите права, свободи и отговорности;
съзнава духовното си единство с българския народ и с европейските народи;
има осъзнати отношения с държавата и обществото;
владее механизми за конструктивно социално участие и промяна.

Конкретни цели:

придобиване на знания за жизненоважни социални сфери (семейство, училище, работна среда, малка общност и др.), изграждане на граждански нагласи и умения;
усвояване на общочовешките ценности и на законите на демократичната държава;
запознаване с устройството и дейността (структура и функции) на държавните и съюзни институции (българската държава и Европейския съюз), както и на гражданското общество;
ориентиране в глобалните и регионалните процеси в динамично променящия се съвременен свят и създаване на отговорно поведение за участие в общественния живот.

4.2. Специфика на държавните образователни изисквания за учебно съдържание по гражданско образование

Държавните образователни изисквания (стандарт) за учебно съдържание по гражданско образование описват най-важните знания, умения и отношения, които учениците могат и трябва да имат в резултат на обучението си в рамките на задължителната общообразователна подготовка при завършване на образователна степен или етап.

Стандартите за учебно съдържание по гражданско образование са основа и ориентир за:

осъществяване на гражданско образование в обучението по учебните предмети от задължителната подготовка;

доразвиване и разширяване на гражданското образование в часовете за задължителноизбираема и свободноизбираема подготовка, както и в други форми на извънкласна и извънучилищна дейност;

определяне на съдържанието на зрелостния изпит по обществени науки и гражданско образование;

планиране и осъществяване на необходимата подготовка и допълнителна квалификация на учителите;

осъществяване на по-ефективно взаимодействие и сътрудничество на национално и международно равнище между МОН, ИО на МОН, училища, други държавни, правителствени и неправителствени организации в сферата на гражданското образование.

Човекът и обществото

Степен на образование: Основна

Етап: Начален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на IV кл.)
	В резултат на обучението по учебния предмет човекът и обществото в края на началния етап на основната образователна степен ученикът:
Роден край	Познава значението на семейството и рода.

Описва родното селище и родния край.
Различава училището като институция и общност.
Различава основни държавни институции и органи на местната власт.

Човекът и неговата среда	<p>Определя значението на някои природни дадености (вода, почва и др.) за живота на хората. Посочва връзката между особеностите на природната среда и трудовата дейност на хората. Дава примери за последиците от взаимодействието между човека и околната среда. Дава примери за промени в околната среда и бита на хората, настъпили в резултат на някои технически нововъведения. Описва елементи от ежедневиия живот на българите през различни епохи. Изрежда правила за безопасно движение по улиците.</p>
Национално и културно наследство	<p>Познава националните символи (знаме, герб, химн). Разпознава и определя във времето официални и битови празници в България. Дава примери за значими културни постижения на българския народ. Разказва за ярки личности и събития в българската история. Знае ролята на езика, религията и традициите за съхраняването и развитието на българския народ.</p>
България- част от света	<p>Назовава столицата на Република България и нейните забележителности. Определя географското положение на България на Балканския полуостров и в Европа. Описва най-общо географски области в страната. Илюстрира с примери връзките на България с Европа и света.</p>
Източници на знания	<p>Разграничава материални от писмени източници на знания. Използва картата като източник на знания. Съставя кратки описания на обекти и събития.</p>

История и цивилизация

Степен на образование: Основна
Етап: Прогимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на VIII кл.)
	В резултат на обучението по учебния предмет история и цивилизация в края на прогимназиалния етап на основната образователна степен ученикът:
Фундаментите на съвременния свят	<p>Описва и обяснява възникването на държави, форми на държавно управление и институции. Установява синхронност и асинхронност между събития и личности от националната и световната история. Описва и обяснява стопански, политически и духовни промени в българското общество по зададени показатели.</p>

Познава Конституцията като основен закон на Република България и основни права и задължения на българските граждани. Разграничава видовете власти.
Използва хронологични и пространствени ориентири при обяснение на исторически събития.
Разпознава съдържанието на историческите понятия, с които работи.

Национално и световно историческо и културно наследство	Идентифицира и описва характерни паметници на националната и световната култура. Познава възникването на основните религии и влиянието им върху човешките цивилизации. Установява и дава примери за взаимни влияния между различни култури. Определя принадлежност към общност въз основа на езикови и религиозни особености.
Човекът в историята	Дава примери и обяснява устойчивост и промени в начина на живот и в ценностите през различните исторически периоди. Характеризира идеи за промяна на света и ги свързва с конкретни исторически личности. Установява взаимовръзка между природните условия и обществения живот.
Източници на историята	Разпознава и различава видове исторически източници. Извлича информация от текстове, карти, изображения, схеми, диаграми. Различава факти от аргументи и оценки. Съпоставя данни от различни исторически източници и открива противоречия или съвпадения при описание на едни и същи събития. Съставя кратки писмени текстове с помощта на съпътстващи въпроси. Формулира собствени въпроси върху исторически проблеми и аргументира отговори. Ориентира се във възможностите на ИКТ за търсене и придобиване на информация.

Степен на образование: Средна
Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на XII кл.) В резултат на обучението по учебния предмет история и цивилизация в края на гимназиалния етап на средната образователна степен ученикът:
---------------------------	--

Фундаментите на съвременния свят

Първо равнище
Установява и обяснява връзката между политически, стопански, идейни и социални промени.
Познава основни политически възгледи, идентифицира политически модели на управление и обяснява развитието на институциите.
Представя и обяснява териториални и обществени промени на Балканите, в Европа и в света, като прилага хронологични и пространствени ориентири.

Обяснява значимите процеси в еволюцията на съвременния свят и определя мястото на България в тях.
 Подбира и използва основни понятия при описание, сравнение и анализ на исторически събития и процеси.
 Второ равнище
 Използва познания и методи от история, литература, философия, изкуство при анализ, обобщение и тълкуване на събития от националната и световната история.
 Формулира критерии за сравнение на исторически явления и процеси.
 Аргументира ролята на България като фактор за стабилност на Балканския полуостров.
 Проследява развитието на идеи за промени на обществото.

Национално и световно историческо и културно наследство

Първо равнище
 Установява самобитност, приемственост и взаимни влияния между култури и цивилизации.
 Използва познания за националните ценности и традиции при анализ на събития от националната история.
 Познава паметници и традиции, принадлежащи на различни култури.
 Установява синхронност или асинхронност, хронологични различия и регионални особености в историческото и културното развитие на различните общества.
 Прави оценка за значението на националното и европейското културно наследство в световната цивилизация.
 Второ равнище
 Използва знания за исторически и културни традиции като ориентир за идентифициране на принадлежност към култури и цивилизации.

Човекът в историята

Първо равнище
 Описва и съпоставя еволюцията на правата и свободите на гражданите в различните общества.
 Установява различия в начините на живот, религиозните вярвания и в разбиранията за ценностите в различните общества.
 Разграничава и оценява идеи и действия на личности в историята.
 Определя и обяснява глобални проблеми на човечеството и ролята на човека за разрешаването им.
 Установява зависимост между развитието на техниката, икономиката, социалните идеи и всекидневния живот на човека.
 Оценява значението на използването на научните и техническите открития за динамичния напредък на отделни общества.
 Второ равнище
 Анализира и оценява участието на личността в историческия процес през различните епохи.
 Обяснява ролята на езика, религията и традициите за социална обвързаност и различия в обществото.

Източници на историята

Първо равнище
 Извлича и интерпретира информация от различни типове източници (истори-

чески документи, карти, диаграми, снимки, афиши, статистически данни и др.).
 Търси, подбира и обработва информация с помощта на средствата и ресурсите на ИКТ.
 Прави заключения въз основа на съпоставяне на информация от различни исторически източници.
 Различава факти, аргументи, идеи, средства за разрешаване на противоречия.
 Изразява критично отношение при анализ на информация от различни източници.
 Съставя самостоятелно писмени текстове (описание, разсъждение, анализ на документ) по съпътстващи въпроси.
 Второ равнище
 Служи си с основни техники за самостоятелно набавяне, представяне, аргументиране и анализ на данни.
 Открива противоречия и формулира решения на проблеми.
 Преструктурира информация и съставя писмени текстове-разсъждения по конкретен проблем.

География и икономика

Степен на образование: Основна

Етап: Прогимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на VIII кл.) В резултат на обучението по учебния предмет география и икономика в края на прогимназиалния етап на основната образователна степен ученикът:
Земята като планета и нейният природен облик	Характеризира Земята като планета. Обяснява изобразяването на земното кълбо върху плоскост; илюстрира с примери необходимостта от използването на географската карта в живота. Описва природните компоненти и връзките между тях. Разбира оскъдността на повечето природни ресурси, необходимостта от рационалното им използване и опазването на околната среда. Оценява природното разнообразие и красотата на нашата планета.
Население, икономика и политическа карта на света	Представя разнообразието на населението в света и неговото териториално разпределение. Разбира необходимостта от толерантност към всички хора независимо от расовата, етническата и религиозната им принадлежност. Демонстрира знания за стопанството и разграничава основните стопански отрасли. Проследява промените в съвременната политическа карта на света; познава основните форми на държавно устройство и управление. Проявява интерес към съвременните икономически и политически събития в света.
Географска картина на света	Оценява значението на важни събития и открития за опознаването на света и развитието на географското познание.

Характеризира специфичните особености на природата на континентите, обяснява причините за тях и прави заключения за зоналността като основна географска закономерност.

Разкрива особеностите на населението и неговата стопанска дейност по континенти и прави изводи за проблемите им.

Представя географския облик на избрани страни и по-важните градове в тях.

Знае международни и регионални организации и осъзнава необходимостта от приобщаване на балканските народи към европейските ценности.

География на България

Характеризира географското положение на България и нейния природен облик; обяснява необходимостта от опазване и рационално използване на природните ресурси на България.

Разкрива особеностите на населението и селищата в България и прави изводи за техните проблеми.

Характеризира главните стопански отрасли и коментира проблемите им.

Разбира особеностите на прехода към пазарното стопанство и аргументира европейския избор на България.

Познава държавното устройство и административно-териториалното деление на България.

Източници на информация и работа с тях

Разпознава и използва елементите на географската карта; различава видовете географски карти и основните способности за картографиране.

Представя географска информация в контурни карти.

Подбира, проучва и интерпретира информация от различни източници (литературни, картни, графични и др.).

Съставя съчинение с географско съдържание.

Степен на образование: Средна

Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на XII кл.)
	В резултат на обучението по учебния предмет география и икономика в края на гимназиалния етап на средната образователна степен ученикът:

Природна структура и ресурси на Земята

Първо равнище

Характеризира отделните геосфери и процесите, протичащи в тях.

Разкрива закономерностите в географското разпространение на природните компоненти и връзките между тях.

Сравнява природните зони на Земята и оценява техния природноресурсен потенциал.

Изяснява глобалните проблеми, свързани с опазването и рационалното използване на природните ресурси и околната среда; познава концепцията за устойчиво развитие.

Идентифицира причините за различни природни рискове (земетресения, наводнения, свлачища и др.) и последиците от тях.

Второ равнище
Обяснява процесите на глобално затопляне на климата и изтъняване на озоновия слой.
Дискутира проблемите, свързани с управлението на водните, почвените и биотичните ресурси и твърдите отпадъци.
Илюстрира с примери териториалното проявление на стихийните природни явления и анализира възможностите за борба с тях.
Оценява концепцията за устойчиво развитие като глобална стратегия.
Познава принципите на екологичния мониторинг и осъзнава необходимостта от него.

География
на насе-
лението
и селищата

Първо равнище
Обяснява геодемографските характе-
ристики на населението в света.
Изразява отношение към демограф-
ския проблем и аргументира начините за
неговото решаване.
Сравнява демографската ситуация в различните
части на света.
Проследява възникването и развитието на селищата и
промяната на функциите на градовете.
Представя развитието и териториалните особености на
урбанизацията и коментира проблемите, свързани с нея.
Второ равнище
Разграничава типовете възпроизводство и обяснява
миграциите на населението.
Анализира демографския проблем и дискутира
географските аспекти на проявлението му в
различни части на света.
Познава типологията на селищата и идентифицира
формите на градско заселване.
Сравнява положителните и отрицателните страни
на живота в урбанизираните територии, като
привежда примери от различни страни в света.

Политическа
и стопанска
организация
на обществото

Първо равнище
Представя съвременната политическа
карта на света като резултат от глобал-
ните политически процеси; коментира
регионалните конфликти и причините
за възникването им.
Разбира основните механизми на пазарната икономика;
степенува по значимост факторите за развитие на
световното стопанство.
Групира икономическите отрасли по сектори: първичен
(добивен), вторичен (обработващ), третичен
(обслужващ), и характеризира тяхната териториална
структура.
Излага знания за глобалните проблеми на съвременността
(суровинно-енергиен, екологичен, продоволствен и др.)
и аргументира пътищата за тяхното решаване.
Обяснява принципите на международното сътрудничество и
действието на някои международни организации; прави
заключения относно ролята на "глобализацията" за
нарастващата зависимост между страните.
Второ равнище
Проследява основните етапи в развитието на географските
и икономическите идеи и концепции.

Познава основните геополитически концепции.
Дискутира политическите и икономическите събития в света.
Обяснява ролята на специализацията, конкуренцията и инвестициите за развитието на икономиката.
Анализира основните форми на международното икономическо сътрудничество.

Географски региони в света и страни в тях

Първо равнище
Обяснява ролята на историческите и географските фактори за различията в развитието на регионите.
Характеризира географските региони в света и прави изводи за техните специфични особености и проблеми.
Разкрива особеностите на стопанството на регионите на примера на избрани страни.
Характеризира избрани страни в регионите на основата на проблемно-страноведския подход.
Очертава проблемите на регионите и дискутира решаването им съобразно концепцията за устойчивото развитие.
Второ равнище
Сравнява степента на стопанско развитие на отделни страни по основни социално-икономически показатели; извежда проблеми и тенденции.
Характеризира по региони големите градове и агломерации.
Анализира географските и икономическите аспекти на регионалните конфликти.
Оценява ролята на международните организации за мира и стабилността в света.

География на България

Първо равнище
Оценява ролята на географското положение и съвременните граници на България; проследява промените в териториалния ѝ обхват.
Характеризира природните компоненти; разграничава природно-географските области в България и оценява техния природноресурсен потенциал.
Характеризира съвременната геодемографска ситуация и особеностите на урбанизацията в България.
Обяснява особеностите на прехода към пазарно стопанство; характеризира националното стопанство, стопанските сектори, отделните отрасли и дейности в тях.
Демонстрира знания за географските региони и прави географско изследване на местната община или административна област.
Второ равнище
Прави заключение за промяната на функциите на държавните граници на България.
Оценява геополитическия, природно-ресурсния и човешкия фактор за реструктуриране на икономиката, развитие на инфраструктурата и подобряване на качеството на живот.
Разбира необходимостта от интегрирането ни в европейското политическо, икономическо и културно пространство.
Дискутира проблемите на устойчивото развитие на България.
Сравнява географските региони в България и разкрива

проблемите им.

Източници на информация и работа с тях	<p>Първо равнище</p> <p>Познава основните подходи и методи в съвременните географски и икономически изследвания.</p> <p>Познава възможностите на географските информационни системи (ГИС) и практическото им приложение в живота.</p> <p>Съпоставя географски карти с различно тематично съдържание.</p> <p>Анализира статистически таблици и графични материали с географско и икономическо съдържание и прави изводи.</p> <p>Проучва и анализира различни видове документи и извлича информация от тях; съставя реферат и есе с географско съдържание.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Картографира географски и икономически обекти и явления.</p> <p>Систематизира и представя в графичен вид географска и икономическа информация.</p> <p>Коментира научни текстове и документи, съдържащи географска и икономическа информация.</p> <p>Разработва ученически проекти с географска и икономическа тематика.</p>
--	--

Предметен цикъл "Философия"
(психология и логика, етика и право, философия)

Степен на образование: Средна
Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	<p>Знания, умения, отношения (в края на XII кл.)</p> <p>В резултат на обучението по философия (психология и логика, етика и право, философия) в края на гимназиалния етап на средната образователна степен ученикът:</p>
---------------------------	--

Себепознание и взаимност	<p>Първо равнище</p> <p>Познава етапите на личностното развитие, възникването и развитието на Аз-а.</p> <p>Може да се ориентира в основните аспекти на човешката сексуалност.</p> <p>Разбира значението и функционирането на общността; познава ролята на основните социални общности (семейството, приятелите, колегите) за личностното и кариерното развитие.</p> <p>Умее да създава адекватен образ за себе си, да разбира и да уважава различията между хората.</p> <p>Познава основните принципи на комуникативността, правенето на избор и вземането на решения.</p> <p>Ориентира се в различни видове психологически зависимости на личността.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Умее да осмисля поведението си, да анализира предпоставките му и демонстрира готовност за самоусъвършенстване и промяна.</p> <p>Умее да работи в група, да разбира мотивите на чуждото поведение.</p>
--------------------------	---

Умее да решава конфликти и да води преговори.
Определя и обяснява различни модели на социално поведение и влияние (конформизъм, насилие и алтруизъм).

Свобода и отговорност

Първо равнище
Разбира спецификата на етическото отношение, начините за създаването и удържането му; обяснява и уважава негови културни, религиозни и национални особености.
Познава алтернативни подходи към основни морални ценности (свобода, щастие, смисъл на живота) и разбира тяхната роля за самоопределянето и моралното поведение.
Разбира значимостта на любовта и сексуалността.
Може да прилага основни етически правила в анализ на междуличностни отношения и конфликти.
Умее да анализира основите на собствения си морален опит, да прави автономен и отговорен морален избор.
Второ равнище
Разпознава и анализира ценностните основания и моралните последици на човешкото поведение в различни социални сфери.
Различава етическите и правните основания на човешкото поведение.
Оценява моралните измерения на правни и политически решения.
Проявява толерантност и уважение към многообразието от ценностни позиции, като разбира тяхната културна и национална обусловеност.

Свобода и законност

Първо равнище
Разбира легитимността на властта, законите, държавата и ролята им за социалното общуване.
Разбира идеята за демокрация, характера на правовата държава и ролята на медиите в обществения живот.
Познава основните човешки права и свободи и разпознава случаи на тяхното нарушаване.
Анализира връзката между права и задължения, като се позовава на основни документи за правата на човека.
Разбира идеята за гражданско общество и начините на функционирането му.
Има готовност за защита на правата си и осъзнава ролята на гражданското участие в социалния живот.
Второ равнище
Познава ролята на държавното управление и финансирането му чрез данъци.
Познава ролята на гражданското общество за създаването на законите и тяхната промяна.
Сравнява правата си на гражданин в Република България и в Европа и начините за отстояването им.
Обяснява връзката между идеите за свобода, човешки права и граждански права.
Съзнава предимствата и недостатъците на законодателството в демократичните общества.
Анализира правни и социални аспекти на

глобализацията и на прехода към информационно общество.

Критическо мислене и създаване на смисъл

Първо равнище
Познава разликите между рационално и интуитивно мислене, между аргументация и внушение.
Формулира изводи от гледна точка на тяхната релеванност към предпоставките.
Умее да формулира теза по даден проблем и да дава аргументирана подкрепа в нейна защита.
Разпознава типове аргументация (включително и грешки) в умозаклучения, философски текстове и други сфери.
Умее да задава въпроси за по-задълбочено аргументиране и по-нататъшно изследване.
Демонстрира отвореност и толерантност към различни схващания.
Второ равнище
Различава формите от съдържанието на мислите.
Решава проблеми чрез изследване на контекста, смяна на гледната точка и формулиране на хипотези.
Развива контрааргументи на собствените си тези и съзнава, че има различни подходи при разбирането на истината и реалността; различава истината и интереса.
Познава ролята на идеите за създаване на смисъл; различава мнение и знание.
Разбира значението на творчеството и новостите за развитието и напредъка.

Човекът и неговият свят

Първо равнище
Разбира спецификата на човешкото съществуване.
Разглежда реалността във възникване и развитие.
Демонстрира познание за различни методи на философско изследване.
Ориентира се в отношенията между индивидуално, общностно и универсално.
Умее да разкрива и анализира философски идеи в публицистичен, художествен и научен текст.
Разбира значението на саморефлексията, изследването и творчеството.
Второ равнище
Разбира ценността на културните различия и осъзнава културната си идентичност.
Осмисля философски отношението човек-природа.
Познава спецификата на красивото и изкуството.
Познава спецификата на религиозния светоглед и ролята му в историята на културата.
Анализира основни философски проблеми в историческото им развитие.
Съзнава заплахите за съществуването на човечеството и важността на неговото устойчиво развитие.

Гражданско образование

Степен на образование: Основна
Етап: Начален

Ядра на

Знания, умения, отношения

учебно съдържание	(в края на IV кл.) В резултат на обучението по предметите от задължителната подготовка при завършване на съответна образователна степен или етап ученикът:
-------------------	---

Аз и моя свят	<p>Познава достойнството и равните, неотменими права на човека.</p> <p>Познава значението на семейството и рода; различава училището като институция и общност; познава различни форми на училищния живот и определя мястото си във взаимоотношенията между тях.</p> <p>Описва родното селище и родния край и различава столицата.</p> <p>Изгражда чувство на увереност и умение за общуване.</p>
---------------	---

Аз съм гражданин на моята държава	<p>Разпознава националните символи (герб, знаме, химн); различава основните държавни институции (Народно събрание, правителство, Президент); познава и описва официалните празници в Република България.</p> <p>Разбира понятието "гражданин на България"; познава основните права, свободи и отговорности; знае правата на детето и основни организации в тяхна подкрепа.</p> <p>Определя своята гражданска идентичност, като описва и дава примери за значими национални културни достижения.</p> <p>Умее да защитава правата си, без да нарушава правата на другите.</p>
-----------------------------------	---

	<p>Аз и светът</p> <p>ременна Европа.</p> <p>Разграничава Балканския полуостров като част от Европа и обяснява неговите природни и културни особености.</p> <p>Познава мястото на Европа в света.</p>
--	---

Аз и светът на възрастните	<p>Различава основните видове собственост.</p> <p>Описва професии, длъжности и отношения между тях.</p> <p>Разбира ролята на съвременния пазар и значението на парите.</p> <p>Може да разпределя семейни доходи и да планира личен бюджет.</p>
----------------------------	--

Защита на живота и реакция в критична ситуация	<p>Познава правилата за безопасност на движението и умее да ги спазва.</p> <p>Знае как да постъпва и към кого да се обърне при нужда в опасни за живота и здравето ситуации (бедствия, аварии, инциденти).</p> <p>Изгражда начални умения за справяне в критични ситуации и конфликти.</p>
--	--

Степен на образование: Основна
Етап: Прогимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на VIII кл.)
---------------------------	---

Политическа и икономическа карта	Определя по основни белези и привежда примери за: монархия, република, демокрация, авторитаризъм, тотали-
----------------------------------	---

на света	<p>таризъм, натурално стоково стопанство, централизирано и пазарно стопанство. Определя понятието "държава"; проследява промяната на границите и техните функции за България и страните от Европа, като привежда примери за междудържавно пространство без граници. Познава основни международни икономически организации (ЕС, Световна банка, МВФ и др.); прави заключения за съвременни тенденции в световната икономика, проследява възникването и развитието на идеята за обединена Европа. Подбира информация, изследва и интерпретира различни видове документи (карти, графични изображения, текстове и др.).</p>
Многообразие и идентичност на личността	<p>Различава етническа, религиозна и езикова принадлежност. Привежда примери за приноса на България в европейското и световното културно наследство. Познава образователната система в България. Обяснява социални аспекти на трудовите взаимоотношения.</p>
Икономиката и нейните механизми	<p>Определя понятието "национално стопанство" и разграничава основните стопански сфери и отрасли. Прави заключения за усвояване и управление на различните видове ресурси по региони и страни. Разпознава по основни белези: инфлация; инвестиция; стока; акция; лихва; валута; държавен бюджет; борса и др. Проследява и обяснява миграциите в света и България.</p>
Права и отговорности на човека	<p>Познава Конституцията на Република България като основен закон. Съпоставя правата и отговорностите на гражданина на Република България с Всеобщата декларация за правата на човека. Прави връзки между граждански конфликти и институциите, които ги решават. Определя значението на равенството, сигурността и толерантността в обществения живот на страната.</p>
Гражданинът и властта	<p>Разграничава видовете власти, разделението им и описва организацията на управлението в Република България. Познава ролята и дейността на политически и неправителствени организации в обществения живот. Демонстрира знания за изборното право и изборната система в България. Доказва ролята на общественото мнение и медиите в живота на обществото.</p>
Глобалните проблеми на съвременността	<p>Обяснява връзката на природни бедствия и катаклизми с характера на човешката дейност. Проследява разпространението на световните болести и епидемии във връзка с икономическото развитие на отделните страни и региони. Предвижда негативните последици от демографския взрив и изказва мнение за тяхното ограничаване. Оценява значението на устойчивото развитие на</p>

средата като стратегия за оцеляване на човечеството.
Разбира ролята на сътрудничеството между културите
за глобалното единство на света.

Степен на образование: Средна

Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на XII кл.)
Гражданите, политиката, демокрацията	<p>Проследява възникването и развитието на идеята за демокрация. Анализира характеристиките на правовата държава. Познава политическата карта на света, представя основните политически теории и идентифицира политическите модели за управление. Представя промените на съвременна Европа и Балканите и определя мястото на България в тях. Аргументира ролята на България като фактор за регионална стабилност в Югоизточна Европа. Коментира разширяването на Европейския съюз към Югоизточна Европа и оценява възможностите на България за членство.</p>
Гражданите, властта и държавата	<p>Обяснява механизмите на властта: структурата и функциите на държавните и общоевропейските институции. Осъзнава смисъла и значението на разделението на властите и взаимодействието между тях. Обяснява ролята и значението на регионалното устройство на държавата. Разбира същността на местното самоуправление. Познава и може да участва във форми на граждански контрол върху държавните институции. Изказва аргументирани оценки по граждански и политически аспекти на социалния живот.</p>
Национална идентичност и различия в обществото	<p>Разграничава основните социални групи и общности и коментира интересите и проблемите им. Обяснява ролята на езика, религията и традициите за социална обвързаност и различия в обществото. Ориентира се в източниците на противоречия между отделни етнически и религиозни общности. Показва готовност за противодействие срещу насилието и стремеж към разрешаване на конфликтни ситуации. Познава националните идеали, традиции и ценности и определя мястото на България в световната култура.</p>
Граждани, права и отговорности	<p>Проследява развитието на идеята за гражданско общество. Анализира и съпоставя идеите за свободата, човешките права и гражданските права. Демонстрира готовност да защитава своите (и на другите) граждански права и отговорности. Дава оценка на обществени събития от позициите на правата на човека и българското законодателство. Познава международни документи за правата на човека и малцинствата, интерпретира степента на приложението</p>

	им у нас и представя резултатите в писмена форма.
Гражданите и икономиката	<p>Демонстрира знания за същността на пазарната икономика и нейните механизми, разкрива особеностите им в България.</p> <p>Доказва глобализацията на икономиката и стремежа на България към устойчиво развитие.</p> <p>Анализира и привежда примери за икономическите условия в България и предлага обосновани решения за развитие.</p> <p>Дискутира върху механизмите и инструментите на съвременната икономическа политика на България.</p> <p>Определя мястото си и проектира бъдещето си в икономическите отношения.</p> <p>Аргументира ролята на евроинтеграцията и на Европейския съюз.</p>
България и светът	<p>Познава идеята за "гражданин на света".</p> <p>Разбира мястото на България в глобалното развитие.</p> <p>Осъзнава значението на глобалните проблеми на човечеството и обсъжда възможните им решения.</p> <p>Обосновава идеята за мира като условие за развитие на цивилизацията.</p>

Приложение № 5 към чл. 4, т. 5

ДЪРЖАВНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Културно-образователна област: Природни науки и екология

Учебни предмети: околна среда, човекът и природата, биология и здравно образование, физика и астрономия, химия и опазване на околната среда

Обща характеристика на културно-образователната област

1. Място и роля на културно-образователната област в системата на общообразователната подготовка

Културно-образователната област "Природни науки и екология" осигурява формирането на система от знания, умения и включените в тях отношения, свързани с природата. По този начин в съзнанието на учениците се формира представа за целостта на природата и същевременно за нейното многообразие. Значителна част от културно-образователната област е свързана и с формирането на знания, умения и особено отношения, свързани с екология, опазване на околната среда, опазване на здравето, толерантност към всичко живо, които са задължителна част от образованието на съвременния човек. Така областта допринася за осигуряването на пълноценно развитие на учениците и подготовка за бъдещия им живот и професионална реализация.

В различните класове и образователни степени ученикът усвоява знания и умения и свързаните с тях отношения за:

- описание, разпознаване и групиране на организми, материали, вещества, природни явления и процеси, като постепенно овладява необходимата терминология;
- проследяване на взаимодействието, изменението и развитието на природните обекти;
- използване на първични (наблюдение, опити) и вторични (схеми, графики, модели и др.) източници на информация за обекти, процеси и явления в живата и неживата природа;
- практическа работа с уреди, апарати, вещества, смеси и природни обекти;
- установяване и анализиране (според възрастовите възможности) на вътрешни връзки

между процесите в природата;

- прилагане на усвоените закономерности при решаване на конкретни практически задачи;

- използване на изследователски подход при решаване на проблеми от различни области на живота;

- формиране на екологична култура и стремеж към опазване на околната среда;

- ориентация към по-високи лични постижения в усвояването на знания за природата, готовност за споделяне на придобитите знания и умения.

2. Специфика на предметите от областта, връзка и зависимости между тях

Околен свят и човекът и природата (II-VI кл.). Това са интегрални по своя характер учебни предмети от основната образователна степен, чрез които се изграждат основни представи за обектите и явленията в живата и в неживата природа, за човека и неговото здраве. Усвоените знания и умения са база за по-нататъшното изучаване на учебните предмети от областта.

Биология и здравно образование (VII-XII кл.). Учебният предмет включва знания за устройството, процесите, йерархичната организация на живите системи и тяхната еволюция. Осигурява изграждането на умения за ориентация в многообразието на организмовия свят, за приложение на знанията за живота, правила за здравословен начин на живот и норми на поведение в природната среда. Използват се знания и умения, изградени при обучението по физика, химия, география и информатика.

Физика и астрономия (VII-XII кл.). Физиката изучава най-общите закономерности в природата. Учениците получават знания за физичните явления, за връзката между тях и за приложенията на физичните процеси и закономерности в бита, технологиите, биологията и екологията. Изграждат се умения за практическо прилагане на физичните знания. Астрономията и физиката имат и мирогледно значение - изграждат цялостна представа за Вселената и единството на материалния свят. Основни научни методи са наблюдението и опитът. Активно се използват знания и умения, придобити при обучението по математика, информатика, химия и биология.

Химия и опазване на околната среда (VII - XII кл.). Предметът изучава свойствата и превръщането на веществата, тяхното разпространение, получаване и влияние върху околната среда. Важна част е изграждането на практически умения при боравене с вещества. При изучаване на веществата широко се използват техни физични характеристики и закономерности. От друга страна, при изучаване приложението на веществата се обръща внимание върху тяхното значение за живите организми. По този начин се запазва връзката и единството между отделните предмети в културно-образователната област. Тази връзка се използва особено при разглеждане на въпросите, свързани с опазване на околната среда, тема, в която биологията и физиката имат измеримо с химията значение. Предметът химия и опазване на околната среда позволява на учениците да получат знания за сложността и изменчивостта на веществата, за методите за изследване и основните закономерности, на които се подчиняват тези изменения.

3. Елементи на учебно съдържание (теми, понятия, проблеми) с интегрален и междудисциплинарен характер:

3.1. понятия - атоми, молекули, вещества, материя, енергия, движение и взаимодействие, величини и измерителни единици от SI, моделиране; системи, организми, Земя, Слънчева система, Вселена;

3.2. теми - прости математични модели и приложението им; обработка на опитни резултати и интерпретирането им; приложение на компютри в учебния процес, работа с обекти, материали и апарати; периодична система, топлинни процеси; химични и физични процеси в живите организми; вещества и материали във физиката, биологията, химията, бита и технологиите; фактори на среда и условия на живот; кръговрати на веществата в природата; природни ресурси и зони;

3.3. проблеми-проблеми, свързани с екология, опазване на околната среда и здравето на хората; необходимост от енергия; зависимост на човека от природата; роля на човека в природата; устойчиво развитие, природа и изкуство.

Човекът и природата

Степен на образование: Основна

Етап: Начален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на IV кл.) В резултат на обучението си по предмета "Човекът и природата" в края на началния етап на основната образователна степен ученикът:
Вещества, тела и организми	Различава вещества по свойства и употреба. Разграничава по основни признаци неживите тела от живите организми. Илюстрира с примери основни групи организми, обитаващи водата, почвата и сушата, и приспособленията им за живот. Групира растенията на дървета, храсти, треви и животните на бозайници, птици, влечуги, риби и насекоми. Разпознава Земята като планета от Слънчевата система и Слънцето като основен източник на светлина и топлина.
Природни явления и процеси	Назовава основни жизнени процеси в организмите. Илюстрира с примери необходимостта от енергия за организмите, бита и промишлеността. Проследява измененията в агрегатното състояние и кръговрата на водата в природата (по схема). Описва движение на тела и организми. Разпознава сезоните и свързаните с тях изменения в природата.
Човекът и неговото здраве	Описва органи в човешкото тяло (по схема) и основни жизнени процеси при човека. Изброява хигиенни правила за здраво тяло. Назовава дейности на човека, водещи до нарушаване на равновесието в природата. Разпознава вредни за човека вещества и въздействия и основни замърсители на околната среда.
Наблюдения, експерименти и изследване	Описва резултати от наблюдения на обекти от живата и неживата природа (по даден план и ориентири). Извършва опити с тела, вещества и растения. Измерва температура на въздуха, водата и телесна температура. Сравнява звуковете по сила и разбира, че силните звукове са вредни за човека.

Степен на образование: Основна
Етап: Прогимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на VIII кл.) В резултат на обучението по биология в края на прогимназиалния етап на основната образователна степен ученикът:
Структура, жизнени процеси и класификация на организмите	Назовава (и посочва върху изображение) клетки, органи и системи; таксони, в които са групирани организмите. Описва (и означава) устройство на клетки, органи, системи и жизнени процеси при едноклетъчни и многоклетъчни организми. Разпознава (в текст или изображение) основни таксони от петте царства организми и представители от отделните таксони; жизнени процеси при растения и животни. Сравнява организми, групирани по различни признаци. Доказва връзки и зависимости между устройство и жизнени процеси при групи организми.
Човешкият организъм (структура, жизнени процеси и хигиена)	Назовава (и посочва върху изображение) клетки, части от органи, органи, системи и техните функции; увреждания и заболявания. Описва (и означава) структури на човешкото тяло; функции на органи и системи; хигиенни правила на поведение и здравословен начин на живот. Разпознава (в текст или изображение) органи, системи и жизнени процеси в човешкия организъм. Сравнява по избрани признаци бозайници и човек. Анализира връзки и зависимости между състояние на организма и правила за профилактика
Организъм-среда	Описва и илюстрира с примери: компоненти на екосистемата, хранителни взаимоотношения между организмите и кръговрат на вещества. Извежда зависимости между среда на обитание и еволюцията на организмите. Анализира връзки между приспособления на организмите и среда на обитание. Оценява влиянието на човека върху природата и причини за нарушаване на екологичното равновесие.
Наблюдения, експерименти, изследване	Извършва наблюдения (на обекти в природата и в учебната лаборатория) и самонаблюдение. Измерва и определя в норма пулс, телесна температура и кръвно налягане. Прилага хигиенни правила и норми на здравословен начин на живот и нерисково сексуално поведение. Оценява критични за здравето ситуации и прилага последователност от действия за даване на първа помощ.

Степен на образование: Средна
Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на XII кл.) В резултат на обучението по биология в края на гимназиалния етап на средната образователна степен ученикът:
Биосфера (макро-система-структура и процеси)	<p>Първо равнище</p> <p>Назовава равнища на организация на живата материя; структури и процеси в екосистемата.</p> <p>Описва (или съставя текст по схема) екологични фактори на средата, популация, биоценоза, взаимоотношения и поведение на организмите.</p> <p>Дефинира основните надорганизмови равнища.</p> <p>Разграничава структурни елементи и процеси в отделните биосферни равнища.</p> <p>Обяснява състоянието на околната среда чрез естествените екологични закономерности и влиянието на човека.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Разпознава (в текст или изображение) структури и функции на макросистемата.</p> <p>Групира и сравнява екосистеми, популации, организми (в зависимост от екологичните фактори).</p> <p>Анализира и обосновава причини, зависимости и връзки между различни компоненти на макросистемата.</p> <p>Предвижда резултати от промяна на екологичните фактори и въздействието на човека върху екологичното равновесие.</p>
Клетка (микро-система-структура и процеси)	<p>Първо равнище</p> <p>Назовава групи химични елементи, съединения, органели и клетки.</p> <p>Описва (и означава върху схема или модел) основни структури и етапи от процеси в клетката.</p> <p>Разпознава групи органични съединения, органели, клетки, процеси и етапи от процеси в клетката.</p> <p>Сравнява по избрани признаци органели и процеси в клетката.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Описва и представя схематично (или чрез символи) основните структури, свойства и функции на микросистемата.</p> <p>Дефинира структурите и процесите на клетъчно равнище.</p> <p>Сравнява класификации на химични елементи, съединения, органели, процеси, клетки и механизми на регулация.</p> <p>Групира химични елементи, съединения и органели по структура и функция.</p> <p>Извежда причинно-следствени връзки между структури и процеси в различните клетъчни равнища.</p>
Многоклетъчен организъм (мезо-система-структура и процеси)	<p>Първо равнище</p> <p>Назовава и илюстрира с примери основни структури, свойства и функции на мезосистемата.</p> <p>Описва и посочва (върху схема или модел) взаимодействия между гените; етапи от индивидуалното развитие на организмите; свойства (наследственост и изменчивост).</p> <p>Разпознава (в текст или изображение) основни понятия, свързани с наследственост и изменчивост на организмите.</p>

Второ равнище
 Описва и представя схематично основните структури, свойства и функции на мезосистемата.
 Дефинира основните генетични понятия, закони и закономерности.
 Сравнява групи многоклетъчни организми по основните жизнени процеси и формулира еволюционни тенденции.
 Анализира взаимоотношения между част и цяло (организъм); етапи от еволюцията на организмите; връзки между наследственост, изменчивост и еволюция; роля на генното инженерство.

Биологична еволюция	<p>Първо равнище Назовава и илюстрира с примери хипотези за произхода на живота върху Земята; фактори на еволюцията, насоки и пътища на еволюционния процес. Изброява критерии за вида и доказателства за еволюцията на организмите. Описва: видообразуване, биологична и социална еволюция на човека. Дефинира основни понятия, свързани с еволюцията на организмите.</p> <p>Второ равнище Описва и привежда аргументи относно хипотези за произхода на живота на Земята; еволюция на клетката, организмите и теории за еволюцията. Дефинира основните понятия, свързани с видообразуване и пътища на еволюционния процес. Използва алгоритъм за анализ на хипотези и еволюционни теории.</p>
Наблюдения, експерименти, изследване	<p>Първо равнище Описва и представя резултати от наблюдения и експерименти. Разчита: схеми, таблици, графики; систематизира данни и трансформира информация от описание в таблици (графики) и обратно. Планира и изгражда описания на обекти и процеси при дадена тема и цел.</p> <p>Второ равнище Описва методи за изследване на клетката, организма, биосферата и нейната еволюция; биотехнологични методи и значението им за човека. Анализира причини и последствия от нарушаване на екологичното равновесие и условия за поддържането му. Моделира структури и процеси на ниво клетка, организъм, популация, екосистема. Изчислява и определя големина на клетки и органели; генетично разпадане при различно кръстосване; численост и плътност на популациите; видово разнообразие в биоценозата. Прилага алгоритъм при решаване на задачи; тестове за екологичен мониторинг. Прогнозира патологични промени в клетката и организма под влияние на различни фактори; изменения в популациите във връзка с промени в състоянието на околната среда.</p>

Ф и з и к а и а с т р о н о м и я

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на VIII кл.) В резултат на обучението по физика и астрономия в края на прогимназиалния етап на основната образователна степен ученикът:
От атома до Космоса	<p>Описва строежа на атома и на неговото ядро, явлението радиоактивност и неговото значение.</p> <p>Илюстрира с примери ролята на гравитацията за движението на земните и небесните тела и значението на космическите полети.</p> <p>Групира по определени признаци планетите и малките тела от Слънчевата система.</p> <p>Изброява няколко от най-известните звезди и съзвездия.</p> <p>Излага в опростена форма съвременните представи за Вселената.</p>
Електричество	<p>Описва наелектризирането на телата, взаимодействието и движението на електрични заряди.</p> <p>Илюстрира с примери топлинното, магнитното, светлинното и механичното действие на електричния ток и различни приложения.</p> <p>Назовава условията и ефекта от действието на електричния ток върху човека и правила за защита от токов удар.</p> <p>Използва основни величини и закономерности при постоянния ток за решаване на практически и изчислителни задачи.</p>
Светлина	<p>Описва разпространението, отражението и пречупването на светлината и принципа на действие на окото и на оптични уреди.</p> <p>Моделира с лъчи получаването на сянка и на образ на предмет в огледала и лещи.</p> <p>Сравнява основни видове огледала и лещи по техни елементи, характеристики и предназначение.</p> <p>Свързва цвета на телата със свойствата на светлината.</p>
Движение и сили	<p>Описва механичното движение на телата.</p> <p>Прилага законите за равномерните и равнопроменливите праволинейни движения-в примери от транспорта и безопасността на движението и при свободното падане.</p> <p>Изказва трите принципа на механиката и ги прилага за описване равновесието и движението на телата.</p> <p>Обяснява принципа на действие на хидравличните машини, манометрите и барометрите и плаването на телата.</p> <p>Илюстрира с примери основни свойства и приложения на звука.</p>
Енергия	<p>Прилага енергетичния подход за описване взаимодействието на телата.</p> <p>Разграничава механичната от вътрешната енергия и начините за тяхното изменение; преценява възможностите за ефективно и екологично използване на различни видове енергия.</p> <p>Формулира и използва законите за запазване на енергията в механиката и при топлинните явления.</p> <p>Описва топлинните процеси и явления на макроскопично и на молекулно равнище и дава примери за приложението им.</p>

Познава действието на топлинните машини и свързани с тях екологични проблеми.

Наблюдение, експерименти, изследване

Разпознава изучавани обекти и явления в природата и в бита.
Извлича данни и друга информация от графики, таблици, схеми и чрез информационни технологии.
Демонстрира умения за получаване оптичен образ на предмет, свързване на електрически вериги, измерване на ток и напрежение, практическо използване на електрически, оптични и механични уреди.
Измерва и определя по дадена инструкция стойностите на механични, оптични и енергетични величини.
Прилага правила за безопасност при експериментална работа, при използване на битова техника и за опазване на слуха и зрението.

Степен на образование: Средна

Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на XII кл.)
	В резултат на обучението по физика и астрономия в края на гимназиалния етап на средната образователна степен ученикът:

Електричество и магнетизъм

Първо равнище
Описва електричните и магнитните взаимодействия чрез електростатично поле и постоянно магнитно поле.
Свързва електричните и магнитните свойства на веществата с тяхното приложение.
Назовава експерименталните условия за индуциране на ток, определя посоката му и дава примери за приложението на явлението електромагнитна индукция.
Прилага основни закономерности при постоянния ток и за ефективните стойности на променливия ток при решаване на задачи.
Второ равнище
Прилага основни закономерности при електростатичното поле, постоянното магнитно поле и електромагнитното поле.
Обяснява свойствата на проводници, диелектрици и магнитни материали и тяхното приложение.
Анализира постояннотокови и променливотокови електрически вериги и електричния ток в различни среди.
Оценява свойства на полета и материали във връзка с практически приложения и ги илюстрира с примери.
Представя връзката между електромагнитните явления.

Трептения и вълни

Първо равнище
Използва основни величини и съотношения при хармоничното трептене и при вълновите процеси (без тригонометрични функции).
Описва явленията резонанс, отражение и интерференция на механични вълни.
Разграничава звука от електромагнитните вълни по основни характеристики и свойства.
Илюстрира с примери как специфични свойства (в зависимост от честотата) на електромагнитните вълни и на звука се използват от живите организми, в медицината и комуникациите.

Второ равнище
Използва закономерности при хармоничните трептения и при вълновите процеси за решаване на проблеми. Обяснява, като използва модели и закономерности, вълновите явления и илюстрира с примери тяхното приложение.

Анализира процесите в LC- и RLC-трептящ кръг, излъчването, разпространението и приемането на електромагнитни вълни.

Светлина

Първо равнище
Разграничава видовете източници на светлина и илюстрира с примери как специфични свойства на дадено лъчение се използват в практиката.
Описва характерни свойства на инфрачервените, ултравиолетовите и рентгеновите лъчи във връзка с тяхното приложение и с някои екологични проблеми (парников ефект, озонова дупка).
Прилага законите за отражение и пречупване на светлината.
Обяснява качествено явленията дисперсия, интерференция и дифракция на светлината и техни приложения.
Свързва фотоелектричния ефект с квантовата природа на светлината (фотони), а дифракцията на електрони - с вълновата природа на микрочастиците.

Второ равнище
Прилага законите на геометричната оптика при анализа на оптичните уреди, а принципа на Хюйгенс - на вълновите явления.
Дефинира и използва величини и закономерности във фотометрията, при топлинното излъчване и фотоефекта.
Анализира двойствения характер на светлината и явленията, в които той се проявява.
Проследява зависимостта спектър-светимост на звездите във връзка с тяхната класификация и еволюция.

От атома
до Космоса

Първо равнище
Обяснява излъчването и поглъщането на фотони и лазерното излъчване с помощта на квантов модел на атома.
Описва състава и основни характеристики на атомните ядра, промените в радиоактивните ядра, приложенията и биологичното действие на ядрените лъчения.
Сравнява процесите на делене на урана и термоядрения синтез от гледна точка на тяхното приложение в ядрената енергетика и опазването на околната среда.
Разграничава лептоните и кварките и дава примери за частици, изградени от кварки.
Познава съвременни аспекти на връзката между физиката на микросвета, астрофизиката и космологията (Големият взрив, еволюция на звездите).
Второ равнище
Обяснява принципа на действие на различни видове лазери и дава примери за приложението им.
Използва квантови модели за обясняване свойствата на атомите, металите, полупроводниците и диелектриците.
Прилага основни закономерности, описващи вълнови явления при микрочастиците.
Сравнява по характеристики и свойства лептоните и кварките и носителите на фундаменталните взаимодействия.
Описва положението и движението на небесните тела, строежа

на звездните системи и тяхната еволюция.

Движение и енергия	<p>Второ равнище</p> <p>Прилага принципите на механиката и законите за запазване на енергията, импулса и момента на импулса за описване движението на материална точка, система от материални точки и твърдо тяло.</p> <p>Описва движението на идеален и на вискозен флуид.</p> <p>Излага основните идеи и прилага съотношения и закономерности на специалната теория на относителността.</p> <p>Използва принципите на термодинамиката за анализ на топлинните явления и процеси.</p> <p>Съчетава термодинамичния подход и молекулно-кинетичния подход при обясняване свойствата на идеалния газ, реалните газове, течностите и кристалите.</p>
Наблюдение, експеримент и изследване	<p>Първо равнище</p> <p>Извършва наблюдения и опити, проверява експериментално физични закономерности.</p> <p>Извършва лабораторен експеримент, обработва получените резултати и ги представя таблично и графично.</p> <p>Използва прости физични и математични модели, алгоритми за решаване на задачи и проблеми, извлича информация от различни източници и със средствата на информационните технологии.</p> <p>Обобщава резултати от изследвания и прави изводи за причинно-следствени връзки във физични явления.</p> <p>Демонстрира умения за безопасна работа с електричен ток, уреди, апарати, вещества.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Планира и оптимизира лабораторен физичен експеримент.</p> <p>Оценява грешката при преки и косвени измервания на физични величини.</p> <p>Използва компютърни програми за числено решаване на задачи и за обработка на експериментални резултати.</p>

Химия и опазване
на околната среда

Степен на образование: Основна
Етап: Прогимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на VIII кл.)
	В резултат на обучението по химия и опазване на околната среда в края на прогимназиалния етап на основната образователна степен ученикът:
Класификация на веществата и номенклатура	<p>Разпознава прости вещества, неорганични химични съединения и смеси по състав и свойства.</p> <p>Класифицира простите вещества на метали и неметали по техни характерни свойства.</p> <p>Изразява химични елементи, прости вещества и химични съединения чрез химични знаци и формули.</p> <p>Използва Периодичната система на химичните елементи.</p>

Строеж и свойства на веществата	<p>Описва строежа на веществата с помощта на атоми, йони и молекули.</p> <p>Разпознава киселини и основи по състав и свойства.</p> <p>Определя разтворите като смеси от вещества в определени количествени съотношения.</p> <p>Познава по-важни свойства на органични вещества.</p>
Приложение на веществата	<p>Определя връзката между свойствата на веществата и възможностите за употреба.</p> <p>Оценява важни за практиката органични и неорганични вещества.</p> <p>Групира видовете замърсители на околната среда.</p> <p>Обяснява действието на някои вещества върху околната среда и човека.</p>
Химични процеси	<p>Идентифицира по характерни признаци видове процеси.</p> <p>Изразява химични процеси чрез прегрупиране на атоми: словесно и писмено.</p> <p>Използва реда на относителна активност на металите.</p>
Експеримент и изследване	<p>Описва писмено и схематично резултати от химичен експеримент.</p> <p>Познава експерименталните операции: разтваряне, кристализация, нагряване, филтруване и дестилация.</p> <p>Използва химичен експеримент за доказване на изучени химични вещества, разликата между киселини и основи и активността на металите.</p> <p>Установява, че химичните процеси протичат с различна скорост и с различен топлинен ефект.</p> <p>Оценява опасностите, които носи химичният експеримент, и знае как да предпазва себе си и околните при изпълнението му.</p>

Степен на образование: Средна

Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на XII кл.)
	В резултат на обучението по химия и опазване на околната среда в края на гимназиалния етап на средната образователна степен ученикът:

Класификация на веществата и номенклатура	<p>Първо равнище</p> <p>Различава: кристални и аморфни вещества; алотропни форми.</p> <p>Обяснява връзката между химичния характер на елемента и свойствата на веществата.</p> <p>Характеризира въглеродороди по функционални групи.</p> <p>Използва примери за изомери и хомоложни редове.</p> <p>Разпознава природни, изкуствени и синтетични полимери.</p> <p>Прилага правила за наименование на органични и неорганични вещества.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Анализира връзката между периодично изменящите се свойства на елементите и прогнозира свойствата на веществата, които те образуват.</p> <p>Използва съвременни теории за киселини и основи.</p>
---	---

	<p>Характеризира комплексни съединения по състав и строеж.</p> <p>Прилага химичната номенклатура към всички видове химични съединения.</p>
Строеж и свойства на веществата	<p>Първо равнище</p> <p>Познава слоестия строеж на електронната обвивка на атомите.</p> <p>Различава основните типове химични връзки.</p> <p>Обяснява свойствата на веществата с природата на химичните връзки.</p> <p>Разграничава вещества с атомна, метална, молекулна и йонна кристална решетка.</p> <p>Отчита ролята на междумолекулните взаимодействия при преходите от едно агрегатно състояние към друго.</p> <p>Определя степента на окисление на химичните елементи.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Прилага правила за запълване на слоевете, подслоевите и орбиталите с електрони.</p> <p>Използва припокриването на АО и хибридизацията при образуване на химичните връзки.</p> <p>Илюстрира разликата и приликата между валентност и степен на окисление.</p> <p>Свързва свойствата на веществата с тяхната структура и стереохимия.</p>
Приложение на веществата	<p>Първо равнище</p> <p>Описва приложението на изучавани вещества.</p> <p>Използва кръговрата на азота, кислорода и въглерода в природата при обясняване на проблемите с околната среда.</p> <p>Предлага идеи за обезвреждането на вредни за човека и околната среда вещества и за използване на безвредни вещества и материали.</p> <p>Аргументира необходимостта от разумно използване на природните ресурси.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Характеризира по състав и значение органични вещества, свързани с живите организми.</p> <p>Описва вещества със специална употреба и основни методи за синтеза им.</p> <p>Доказва необходимостта от вторична употреба на материалите, безотпадъчни и безвредни производства.</p>
Химични процеси	<p>Първо равнище</p> <p>Познава закономерности, свързани с топлинните ефекти, скоростта на химичните процеси и химичното равновесие.</p> <p>Изразява химични процеси чрез химични уравнения.</p> <p>Описва видовете разтвори и техните свойства.</p> <p>Използва генетични преходи за установяване връзката между веществата.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Използва механизми при обясняване на химичните процеси.</p> <p>Предлага условия за въздействие върху скоростта на химичните процеси и химичното равновесие.</p> <p>Изравнява всички типове химични уравнения.</p> <p>Предвижда посоката на процеси.</p>

Експеримент и изследване	<p>Първо равнище</p> <p>Провежда експерименти за откриване на йони и на елементи (по оцветяване на пламъка).</p> <p>Планира химичен експеримент и използва получените данни за изводи и заключения.</p> <p>Познава основни физични величини и връзки между тях.</p> <p>Прилага правилата за безопасна работа.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Използва връзките между физичните величини за решаване на изчислителни задачи.</p> <p>Изчислява: равновесни константи и скорост на процеси.</p> <p>Познава методи за качествено и количествено определяне на вредни вещества във въздуха, водата, почвата и хранителни продукти.</p> <p>Описва методи за определяне на строежа и състава на вещества, както и за разделянето им.</p> <p>Интерпретира таблици, диаграми и схеми, свързани с химията.</p>
--------------------------	---

Приложение № 6 към чл. 4, т. 6

ДЪРЖАВНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Културно-образователна област: Изкуства

Учебни предмети: музика и изобразително изкуство

Обща характеристика на културно-образователната област

Целта и задачите на културно-образователната област "Изкуства" се осъществяват чрез традиционно утвърдените в българското училище учебни предмети музика и изобразително изкуство.

Обучението по музика изгражда музикална култура върху основата на разностранен музикално-социален опит и създава условия за разгръщане на личностните заложби и интереси.

Учебното съдържание по музика обхваща многостранни и дълбоко свързани помежду си области, които се реализират при изпълнение, възприемане и анализиране на съответен музикален материал.

Спецификата на обучението по музика произтича най-вече от това, че негов предмет е изкуството музика във всичките му разнообразни прояви. Познавателните и развиващите дейности се съчетават органично с емоционалното отношение към музиката и разкриват широки възможности за интеграция с други изкуства и извънхудожествени сфери. Особено внимание се обръща на участието на музиката в синтетични изкуства и комплексни художествени форми: кино, театър, медийни форми, танц и др.

Музикално-образователният процес:

създава предпоставки учениците да изпитват радост от общуването с музика, провокира тяхната артистичност и въображение;

създава условия за изява на толерантно избирателно отношение към явления от различни типове и видове музика и от различни музикални култури и способност за мотивиране на личните музикални предпочитания;

създава интерес и изгражда умения и активност за лична и колективна творческа любителска художествена изява;

изгражда умения в областта на основните видове музикална дейност - изпълнение,

слушане и съчиняване;

дава основни знания и умения във връзка със същността на музиката и социалната ѝ роля.

Понятия и проблеми с интегрален и междудисциплинарен характер: творец, изпълнител, публика, фолклор, композиция, стил, жанр, изразни средства, хармония, колорит, ритъм, тоналност, художествен синтез, междужанрови връзки, художествени структури и форми.

Изобразителното изкуство е неразделна част от материалната и духовната култура на обществото.

Училището е главният фактор за приобщаването на всички ученици към националните, общочовешките и художествените ценности. Това определя мястото и ролята на учебния предмет изобразително изкуство в българското училище.

Предмет на обучението по изобразително изкуство са естетическите аспекти на явленията в природата и обществото.

Акцент в обучението е познаване на основните визуални знакови системи във всички области на живота, което ще улесни социалната адаптация на учениците.

Чрез изобразителната дейност се отразяват реални обекти и явления или произведенията са резултат на творческото въображение и фантазия на учениците. Специално място заемат образите от визуалните средства за информация и комуникация.

Връзки и взаимодействия с учебни предмети от други културно-образователни области се осъществяват на единна тематична и емоционална основа.

Понятия и проблеми с интегрален и междудисциплинарен характер:

природа, обект, среда, система и подсистема, процеси, явления, общество, устройство, модул, технология, вещество, материя;

личност и общество, историческо развитие, културно и историческо наследство, отношения, епоха, стил, течение, направление, вид, жанр, сюжет, тема, изразни средства;

образ, знаци и символи, форма, обем, пространство, композиция, хармония, контраст, фактура, ритъм, движение, пропорции, перспектива;

асоциация, памет, въображение, творчество.

Обучението по музика и изобразително изкуство е отворено във всички свои степени и учебни форми към цялото многообразие от съвременни изкуства и техните разновидности.

Главен акцент на обучението е формиране на художествена и естетическа култура на учениците и стимулиране на творческите им способности.

Интегративните връзки между учебните предмети музика и изобразително изкуство се осъществяват чрез общи проблеми, теми и понятия. Интеграцията с останалите изкуства и с другите културно-образователни области съдейства за изграждане на цялостна и единна представа за света и разкриване на общи закономерности в историческото и съвременното им развитие.

М у з и к а

Степен на образование: Основна

Етап: Начален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на IV кл.)
	В резултат на обучението по музика в края на началния етап на основната образователна степен ученикът:
Музикална практика:	пее с целия текст пет песни по свой избор от училищния репертоар;

музициране, възприемане на музика	пее предпочитана песен, включително и от извънучилищен репертоар; импровизира ритмичен съпровод; разпознава четири, определени от учителя, инструментални творби от училищния репертоар.
Елементи на музикалната изразност	определя характер, темпо, динамика, повторност, подобие и различие в подходяща музика; разпознава по тембър и по външен вид музикални инструменти; разпознава по слух основни ладови зависимости в мажор и в минор; разпознава метрума и размера на музика в 2/4, 3/4, 4/4 и метрума на музика в 5/8, 7/8 и 9/8; анализира нотни стойности до осмина; разпознава нотите в първа октава и най-често срещаните писмени знаци в нотописа.
Музика и игра	знае обредно-обичайната същност на най-популярни фолклорно-музикални примери; играе право хоро и ръченица; импровизира танцови движения върху характерна танцова музика.
Функциониране на музиката: музика и общество	разпознава по типична музика марш, валс, право хоро, ръченица; изразява и аргументира свое мнение за местата, където би звучала най-естествено определена музика от различни типове и жанрове; използва съобразно технологичните правила звуковъзпроизвеждаща техника; знае имената на петима музиканти, свързани с изучавания материал, и елементарни данни за тях.

Степен на образование: Основна
Етап: Прогимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на VIII кл.)
	В резултат на обучението по музика в края на прогимназиалния етап на основната образователна степен ученикът:

Музикална практика: музициране, възприемане на музика	пее по слух със и без тонови имена, по свой избор, типични теми от пет творби в различни стилове и жанрове; пее с целия текст, по свой избор, пет песни от училищния репертоар, включително "Химн на Република България" и "Химн на Св.св. Кирил и Методий"; пее предпочитана песен, включително и от извънучилищен репертоар; играе три различни по вид танци (български и чужди); изказва свое отношение в учебни дискусии и проявява толерантност към други мнения; разпознава пет, определени от учителя, инструментални творби от училищния репертоар.
Елементи на музикалната	разпознава специфични метрични явления и ритмични групи - безмензур-

изразност	ност, неравноделни метруми, синкоп, триола; открива размера на подходяща българска фолклорна музика; определя принадлежността на музикални инструменти и инструментални състави към установените в практиката групи и видове.
Функциониране на музиката; музика и общество	разпознава типична музика от различни български фолклорни области и чуждестранни региони; обяснява най-популярни понятия и термини, свързани със съвременното функциониране на музиката (партитура, саундтрак, плейбек, сингбек, бекраунд и др.); коментира в определени насоки музикално предаване по електронните медии; разпознава и коментира познати традиционни и съвременни социални явления, свързани с функционирането на музиката в обществото (местни фолклорни обреди, етнически обичаи, характерни кръстосвания на модерни музикални стилове със социални процеси); знае имената на десет музиканти и ги свързва с типични произведения; аргументира предпочитанията си към пет звезди от фолклора и популярната музика.
Форми и жанрове	открива действието на формообразуващите принципи в музикални творби; изброява типични белези на изучавани форми и жанрове; свързва основните изучавани жанрове с името на поне един автор и произведение.
Стилове	свързва изучавани стилове с името на поне един автор и произведение; знае историческата последователност на главни стилови направления в музиката (включително популярната) и ги свързва със съответни типични представители; отнася дадена музика (включително популярната) към съответен стил.

Степен на образование: Средна
Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на гимназиалната степен) В резултат на обучението по музика в края на XII кл. ученикът:
---------------------------	---

Музикална практика: музициране възприемане и анализиране на музика	Първо равнище изпълнява три мелодии по свой избор от изучаваните музикални типове, видове и стилове; пее три песни по свой избор; коментира по определени показатели слушана в клас музика; изказва и мотивира свои гледища и предпочитания, проявява толерантност към други мнения. Второ равнище изпълнява пет творби от своя репертоар по избор; участва в публични концертни изяви; дискутира впечатления и оценки за посетени извънкласни музикални прояви; рецензира (устно и писмено) музикални събития и
--	---

медийни форми с участие на музиката;
извършва елементарна изследователска работа на музикална тема;
записва елементарна музикална диктовка до два арматурни знака в мажор и минор;
транспонира (устно и писмено) мелодии с тонови имена и по ноти;
знае смисъла на основни понятия и термини от елементарната хармония.

Функциониране на музиката; музика и общество	Първо равнище познава разнообразието на форми на функциониране на фолклора - в миналото и днес; изразява мнение в учебни дискусии, тиражи музиката в социо-културен дискурс; определя по своя преценка три най-ярки явления в музикалната култура на 20 век; прави паралел между традиционната и съвременната символика в музиката. Второ равнище анализира развитието на личната си музикална култура.
Форми и жанрове	Второ равнище определя формата и жанра на непознатото музикално произведение.
Стилове	Първо равнище отнася творби (включително от популярната музика) към съответни стилове; посочва историческите корени на съвременните течения в популярната музика. Второ равнище прави стилкови паралели между творби от "сериозната" и популярната музика.
Глобални и локални тенденции в съвременната музика	Първо равнище посочва и коментира типични примери на взаимовлияния "локално-глобално" и транснационални връзки в съвременната музика; открива в подходяща музика съвременни форми на синтез. Второ равнище посочва и коментира типични примери на актуален съвременен жанров и стилков синтез; цитира пет конкретни примера за участие на музиката в отделни синтетични форми; знае най-типични принципи и технологията на популярни медийни форми с участие на музиката (рекламен видеоклип, спот, музикален репортаж, интервю с музикант, мюзикхол, музикално кабаре).
България в световната музикална култура	Първо равнище знае десет български музиканти и музикални формации от различни жанрове; посочва пет явления в българската култура с международно признание. Второ равнище излага свое мнение за мотивите на международното признание на десет български музиканти и музикални формации от различни жанрове; обосновава присъствието на средновековна и съвременна България в европейската и световната музикална култура.

Изобразително изкуство

Степен на образование: Основна
Етап: Начален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на IV кл.) В резултат на обучението по изобразително изкуство в края на началния етап на основната образователна степен ученикът:
Обект и среда	Наблюдава и разграничава природната от архитектурната среда. Възприема и анализира визуални особености на обекти и явления от заобикалящата среда. Разбира основните връзки между обект и среда в реални и фантазни ситуации. Изразява емоционално-естетическо отношение към възприеманите обекти и явления от околната среда.
Обект и образ	Създава реални и фантазни образи по наблюдение, памет, впечатление и въображение. Формира обобщена представа за най-важните визуални особености на обекти: форми, цвят, общи пропорции. Изгражда зрителни образи по асоциация от литературни произведения. Проявява избирателно отношение при изобразяване на различни обекти и ситуации.
Зрител и творба	Разкрива най-общо съдържанието на произведение от изобразителното изкуство. Описва своите впечатления от възприеманите художествени произведения. Разграничава произведения на изобразителното изкуство по вид и жанр. Споделя емоционалното си отношение при възприемане на художествена творба.
Визуална комуникация	Усвоява основни понятия, свързани със съвременни средства за визуална информация и комуникация. Ориентира се в разнообразието на визуални средства за информация и комуникация. Познава най-общите правила за използване на визуална информация в заобикалящата среда.
Материали и техники	Разбира най-общо връзката между материал и техники. Работи самостоятелно и в група, като използва определени материали и техники.

Степен на образование: Основна
Етап: Прогимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на VIII кл.) В резултат на обучението по изобразително изкуство в края на прогимназиалния етап на основната образователна степен ученикът:
Зрително	Наблюдава и диференцира различни

възприятие и фантазия	<p>елементи и визуални структури в околната среда: предмети, пространство, ситуации.</p> <p>Използва зрителната си памет за разкриване особеностите на възприеманите обекти и явления.</p> <p>Разграничава образи с фигуративно и нефигуративно съдържание.</p> <p>Създава фантазни образи, като комбинира и преработва визуални елементи на реални обекти, пространства и ситуации.</p>
Изразни средства на визуалния образ	<p>Усвоява особености на изразните средства при изграждане на различни по вид и жанр образи.</p> <p>Комбинира изразни средства при плоскостно и обемно-пространствено изграждане на образите.</p> <p>Интерпретира визуални образи по асоциация от различни сетива: зрителни, тактилни, слухови и други.</p> <p>Избира и използва разнообразни материали и техники според съответната изобразителна задача.</p>
Система от средства за визуална информация и комуникация	<p>Разбира връзките между текст и образ във визуалните средства за информация и комуникация.</p> <p>Разчита знаците и символите в средствата за визуална информация и комуникация, като ги групира по видове от различни области: транспорт, търговия, култура, спорт.</p> <p>Илюстрира примери на иконични и други знаци в системата на визуалната информация и комуникация.</p>
Структура на художествената творба	<p>Усвоява понятия за основните видове и жанрове изобразително изкуство.</p> <p>Разбира разликите между произведенията на изобразителното изкуство и народното творчество.</p> <p>Анализира характерни елементи от съдържанието и формата на художествената творба и образци от народно творчество.</p> <p>Формира представи за историческото развитие на българското и чуждестранното изобразително изкуство по епохи, художествени направления.</p>

Степен на образование: Средна

Етап: Гимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на XII кл.)
	В резултат на обучението по изобразително изкуство в края на гимназиалния етап на средната образователна степен ученикът:

Изкуство и общество

Първо равнище

Разкрива обществените условия, свързани с възникването и развитието на изобразителното изкуство и архитектурата през отделните исторически епохи.

Притежава основни познания за функциите на изобразителното изкуство в етапите на неговото историческо развитие: изкуство и религия, власт

и изкуство, народ и изкуство.

Проучва и дискутира критерии за оценка на изкуството в условията на съвременната масова култура: проблемът за художествена ценност и безвкусица (кич).

Второ равнище

Разбира особеностите на изобразителното изкуство като част от духовната култура; взаимовръзки с другите изкуства и културни институти (художествена критика, музеи и галерии).

Разкрива националните особености на българското изобразително изкуство и народното творчество - различия и взаимодействия, традиции и съвременност.

Ориентира се в стилового многообразие в развитието на изобразителното изкуство.

Изразява и отстоява лична позиция при разкриване обществената функция и значението на изобразителното изкуство.

Творчески процес	<p>Първо равнище</p> <p>Притежава система от знания в различни области на художествено-естетическата дейност: изобразителна, приложно-декоративна, дизайн, синтетична.</p> <p>Разграничава и прилага различни подходи в творческия изобразителен процес при работа по натура и въображение: отразяване на формата, цвета, обема и пространството. Прилага собствени критерии за оценка при изобразяване на обекти и явления от околната среда - естетически и екологически аспекти.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Анализира творческия процес като система от връзки между художник, обект и творчески продукт.</p> <p>Оценява и изпълнява визуални образи в различни връзки с действителността - проблемът за реално и картинно пространство; проблемът за подражанието и условността: метафоричност, символичност, експресивност.</p>
Ситуация и визуални комуникации	<p>Първо равнище</p> <p>Диференцира средствата за визуална информация и комуникация в определена ситуация по вид, място и начин на въздействие.</p> <p>Изразява собствена естетическа позиция при възприемане, оценяване и изобразяване на визуалната характеристика на различни социални ситуации.</p> <p>Второ равнище</p> <p>Представя проекти на различни видове социо-културни ситуации: народни обичаи и празници, религиозни и граждански обреди и други масови прояви.</p> <p>Проявява критическо отношение към различни гледни точки за съдържанието и визуално-знаковата характеристика на ситуации от съвременността.</p>

ДЪРЖАВНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Културно-образователна област:

Бит и технологии

Учебни предмети: "Домашен бит и техника", "Домашна техника и икономика" и "Технологии"

Обща характеристика на културно-образователната област

1. Място и роля на културно-образователната област "Бит и технологии" в системата на общообразователната подготовка

Образователната дейност в тази културно-образователна област е предназначена да изгради основите на технологичната грамотност и компетентност на учениците като съществен елемент на тяхната обща култура.

Учебните предмети в тази област представляват своеобразни стъпала за преминаване от процеса на изграждане на култура на бита на отделната личност към процес на изграждане на базисни умения за нейното бъдещо кариерно развитие. Техните стандарти са подредени така, че от:

представата за организация и планиране на дейностите в дома да се премине към изграждане на знания и умения за организация и планиране на дейностите в света на технологиите и извън дома;

представата за съвременно оборудване на домакинството и техниката в близкия свят, с който семейството комуникира, да се премине към изграждане на представа за основните взаимовръзки в сложния свят на техносферата на нашата планета;

знания за управление на доходите в домакинството и потребителското поведение да се премине към изграждането на икономическа култура, както и на разбиране и диференциране на основни икономически понятия и концепции;

разбиране на влиянието на различните професии и сфери на дейност върху живота на семейството да се премине към умения за планиране на собствената професионална кариера в едновременна зависимост от индивидуалните качества и перспективите на трудовия пазар.

2. Специфика на предметите от областта, връзка и зависимости между тях

Какви са специфичните цели на отделните предмети в областта?

Чрез учебния предмет домашен бит и техника в I-IV кл. се акцентува на началното навлизане в многообразния свят на техниката и технологиите през призмата на опознаването на всекидневни дейности и средства, които присъстват в реалния живот на детето.

Чрез учебния предмет домашна техника и икономика в V-VI кл. се развива технологичната грамотност на учениците по посока на начално разбиране на връзките: култура на бита - техника и технологии; научни открития - техника и технологии; икономика - техника и технологии.

Чрез учебния предмет технологии в VII-VIII кл. се постига изграждането на общия базис на технологичната компетентност на учениците, завършващи основно образование, като се поставя основата на кариерния избор в областта на социалните или индустриалните технологии.

Какво е общото между отделните предмети в областта?

Чрез тези предмети учениците разбират ролята на личната технологична култура при овладяването, разбирането и прилагането на техниката и технологията в ежедневни и широко разпространени практически дейности. Учениците преоткриват създадения от човека свят, връзките му с околната среда, осъзнават мощта на научно-техническия прогрес и участват в него, като проектират, конструират, моделират, изработват различни изделия и технологични системи.

Учениците са окуражавани да решават проблеми, проектират, моделират и конструират, опитват, експериментират, проверяват, оценяват, изработват, планират и осъществяват малки проекти. Поощрява се умението им да приемат различни роли и позиции в процеса на обучение,

като разпределяне на дейности, изпълняване на поставени задачи, оценяване, самооценяване, коригиране, работа самостоятелно и в екип.

Учениците предлагат, доказват, изразяват съмнения и планират сами свои дейности по проектиране и изработване на различни изделия и усвояване на отделни технологии. Имат възможност да избират, вземат решения и да се самооценяват.

Във всеки един от учебните предмети учениците трябва да разберат, че работата трябва да бъде планирана, организирана и извършена в условията на творчество, сътрудничество и обезпечаване с ресурси, а основните принципи са акуратност, високо качество и безопасност. Те не само трябва да познават и прилагат основни технически средства, процеси и решения на технически задачи, а и да оценяват техническите средства според отношението между качество и цена, потребителската им стойност и влиянието им върху социалната и околната среда

3. Елементи на учебно съдържание с интегрален и междудисциплинарен характер

Общата цел на учебните предмети от културно-образователната област "Бит и технологии", свързана с изграждане на знания за факторите на социалното благополучие и умения за постигането му, води до необходимостта от включването в съдържателните ядра на общи понятия с интегративен характер, като техника, технология, икономика и култура, а също така и на понятия, като: потребност, интерес, ресурс, стимул, избор, обект, количество, качество, комуникация, енергия, цена, пазар, продуктивност, производителност, инструмент, материал, модул, похват, подход, операция, стратегия, тактика, проект, план, програма, аргумент, конкуренция, модел, доход, кариера, партньорство, екология, ергономия, естетика, система, структура, оценка, критерий.

4. Понятия и проблеми с интегрален и междудисциплинарен характер:

дом, жилище - видове жилища, функционалност, избор, комуникации в жилището, вътрешна и външна архитектура, обслужване на дома и ремонти, строителни материали, енергия, екология на жилището, ергономия, безопасност на дома, място за спорт и хоби, домашни любимци, цветя, градина, кой обслужва дома;

облекло - функции, материали, видове, аксесоари, производство, представяне, продажба, мода, стил, поддържане, избор, съхраняване, подреждане, цена, естетика;

храна - продукти, полуфабрикат, екология, културни различия в Европа, приготвяне, съхраняване, поднасяне, етикет, технически средства, безопасност на труда, продуктивност, стимул;

свободно време (хоби) - технологии в туризма и спорта, организация и планиране на свободното време и хобито, фотография, игри и играчки, гъбарство, пчеларство, билкарство, филателия, институции;

общуване и комуникации - комуникационна техника, вербални и невербални начини на комуникация, общуване, договаряне, сътрудничество, работа в екип, етикетия, близки и по-далечни комуникации, интернет комуникации, поща, институции в комуникациите;

икономика - ресурс, продукт, стока, пари, капитал, икономически стимули, търсене, предлагане, пазар, приход, разход, доход, фалит, недостиг, избор, размяна, конкуренция, кариера, професия, организация.

Домашен бит техника

Степен на образование: Основна
Етап: Начален

Ядра на учебно	Знания, умения, отношения (в края на IV кл.)
----------------	---

съдържание	В резултат от обучението си по домашен бит и техника ученикът:
Проектиране, планиране и оценяване	Предлага и дискутира идеи. Проектира изделия, като работи по инструкции и образец. Оценява своята и работа на другите. Работи самостоятелно и в група.
Оборудване и поддържане на оборудването	Познава работата с някои уреди и апарати. Прави прости ремонти на собственото си имущество и играчки. Моделира, като използва аналози на някои прости механизми. Подрежда рационално работното си място.
Обработване, сглобяване и комбиниране на материали и модули	Назовава материали и основните им технологични свойства. Познава различни начини за измерване и чертане. Обработва разнообразни материали. Използва различни начини за комбиниране и сглобяване.
Комуникация и контрол в трудовите процеси	Разпознава функциите на устройства за комуникация и информация. Назовава различни начини за комуникация и контрол. Ползва различни информационни източници. Познава основни правила за общуване при делови взаимоотношения.
Организиране на работата и икономика	Различава продукт и средства за неговото получаване. Различава стока и услуга. Демонстрира умения за реклама на своя продукт. Описва някои основни технологични дейности в отделни професии.
Отглеждане на растения и животни, здраве и безопасност	Познава основни правила за отглеждане на домашни животни. Прилага различни способности за отглеждане на стайни растения. Използва и съхранява правилно и безопасно инструменти и материали. Познава основни правила за природосъобразен начин на поведение.

Д о м а ш н а т е х н и к а
и и к о н о м и к а

Т е х н о л о г и и

Степен на образование: Основна
Етап: Прогимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на VIII кл.)
	В резултат от обучението си по домашна техника и икономика и по технологии ученикът:
Проектиране, планиране и оценяване на	Описва технологичната последователност на операциите за изработване на изделия.

технологични процеси и обекти	Открива приложението на изучавани научни закономерности в техниката и технологиите. Установява свойства на материали чрез тестово изпитване. Оценява свои и чужди решения в разработвани проекти. Изработва скици, технически рисунки и прости чертежи.
Оборудване и поддържане на оборудването	Избира оборудване за бита съобразно с изискванията за опазване на околната среда. Познава начини за пренасяне, съхраняване и преобразуване на материали и енергия. Работи с машините и инструментите, съобразно с експлоатационните изисквания. Извършва малки ремонти в дома. Спазва правилата за безопасна работа с използваната техника.
Обработване, сглобяване и комбиниране на материали и модули	Определя начини и режими на обработване. Използва основни технологични операции при обработване на материали. Моделира обекти с помощта на модулни елементи. Комбинираща и съединява материали и компоненти според свойствата им. Използва разглобяеми и неразглобяеми съединения.
Комуникация и контрол в бита и трудовите процеси	Използва техническа терминология за описание на машини, инструменти, материали и процеси. Познава използвани в ежедневието средства за комуникация и контрол. Измерва големина на физически величини. Познава правилата за работа в екип; Осъществява делова комуникация с подходящи за целта средства.
Организация и икономика	Организира работната си среда съобразно основните ергономични и екологични изисквания. Използва различни източници на информация за избор на професия и кариера. Познава основни форми за организиране на производство, търговска дейност и услуги. Разпознава икономическите показатели - разходи, себестойност, цена и приходи. Познава видовете бюджети и структурата им.
Отглеждане на растения и животни; грижи за себе си и за другите	Познава различни начини за отглеждане на плодове, зеленчуци, декоративни растения и билки. Описва технологии за отглеждане на животните. Разбира ползата от екологичните норми при отглеждане на растения и животни. Познава изискванията за здравословен начин на живот. Демонстрира умения за поддържане на хигиенна среда и уют.

ДЪРЖАВНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Културно-образователна област: Физическа култура и спорт

Учебни предмети: физическо възпитание и спорт

Обща характеристика на културно-образователната област

Културно-образователната област "Физическа култура и спорт" е неразделна част от системата на общообразователната подготовка във всички етапи и степени на средното общообразователно училище. Осигуряването чрез нея знания, умения и отношения формират физическата и спортната култура като важен компонент на общата култура на учениците, развиват и поддържат физическата им дееспособност, подготвят ги за активен, здравословен начин на живот, системно спортуване и след завършване на средното образование.

Подготовката по учебния предмет физическо възпитание и спорт се основава на принципите за разнообразие на спортно-техническите и тактическите знания и умения, разностранност и хармоничност в развитието на морфосоматичните качества и двигателните способности.

В съвременните условия на урбанизация физическата култура и спортът противодействат на хиподинамията, нервно-психическото напрежение и стреса, осигурявайки психическа отмора и развлечение.

Цели на образователната подготовка

Общообразователната подготовка се осъществява чрез усвояването на основно и допълнително учебно съдържание. Основните области (ядра) на учебното съдържание са: лека атлетика, гимнастика и спортни игри. Допълнителни ядра: водни спортове, туризъм, танци, бойни спортове, фитнес и бодибилдинг.

Разработените стандарти са валидни и при включването на други допълнителни ядра (спортове) като учебно съдържание.

Допълнителните ядра се подбират в зависимост от целите на различните образователни степени и етапи и зависят от материално-техническата база, природните дадености и традициите на региона.

Основна образователна степен - начален етап

Целта е постигане на начална спортна грамотност и физическа дееспособност. Изисква се усвояване съдържанието на трите основни и най-малко едно от допълнителните ядра на учебното съдържание.

Основна образователна степен - прогимназиален етап

Целта е постигане на общоспортна образованост и общофизическа подготвеност. Изисква се овладяване съдържанието на трите основни и най-малко едно от допълнителните ядра на учебното съдържание.

В спортните училища целта е постигане на специализирана спортно-състезателна подготвеност по един вид спорт (спортна дисциплина).

Средна образователна степен - първо равнище

Целта е постигане на спортна образованост и специална физическа подготвеност. Изисква се овладяване съдържанието на едно от основните ядра и най-малко на едно от допълнителните ядра на учебното съдържание.

Средна образователна степен - второ равнище (първо ниво)

Целта е постигане на специализирана спортно-състезателна подготвеност по един вид спорт (спортна дисциплина).

Профил спорт - второ равнище
(второ ниво)

Целта е постигане на теоретико-методическа и специализирана спортно-състезателна подготвеност.

Физическо възпитание и спорт

Степен на образование: Основна

Етап: Начален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на IV кл.) В резултат на обучението по физическо възпитание и спорт в края на началния етап на основната образователна степен ученикът:
Лека атлетика	Владее основни умения за бягане, скачане, хвърляне и ги прилага в съревнователни условия и игри Притежава необходимото равнище на физическа дееспособност
Гимнастика	Владее приложни двигателни умения Изпълнява поотделно и във връзка упражнения от основната и спортната гимнастика
Спортни игри	Владее основните технически действия с топка: водене, подаване, ловене (спиране), стрелба, удар от подвижните, спортно-подготвителните и една от спортните игри (баскетбол, хандбал, волейбол, футбол) Осъществява индивидуални тактически действия и групови взаимодействия

Допълнителни ядра на учебно съдържание	Стандарти (знания, умения, отношения) В резултат на обучението ученикът:
Водни спортове	Демонстрира приложни умения от един плувен стил
Туризъм	Придвижва се в група по равнинен или планински терен, ориентира се в местността
Танци	Изпълнява танци и хора съобразно българската традиция

Степен на образование: Основна

Етап: Прогимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на VIII кл.) В резултат на обучението по физическо възпитание и спорт в края на прогимназиалния етап на основната образователна степен ученикът:
Лека атлетика	Владее основите на техниката на бягането на къси, средни разстояния и щафета, скока на дължина и височина, както и техниката на хвърляне или

тласкане
Притежава необходимото равнище на физическа дееспособност

Гимнастика	Изпълнява самостоятелно и в група, поотделно и в съчетание упражнения от основната, спортната или художествената гимнастика Съставя съчетания от изучените упражнения
Спортни игри	Владее техниката на игра с топка: водене, подаване, ловене (спиране), стрелба, удар от спортните игри (баскетбол, хандбал, волейбол, футбол) Осъществява тактически действия в нападения и защита

Допълнителна учебно съдържание	Стандарти (знания, умения, отношения) ни ядра В резултат на обучението ученикът:
--------------------------------	---

Водни спортове	Владее основите на техниката на един плувен стил
----------------	--

Туризъм	Притежава умения за пребиваване (бивакуване) в планината и се ориентира в непозната местност с компас и топографска карта Притежава умения от основната алпийска ски-техника или техника на ски-бягане
---------	---

Танци	Интерпретира хора и танци в творчески танцови комбинации
-------	--

Бойни спортове	Владее основни елементи от техниката в един от бойните спортове Притежава необходимата физическа подготвеност
----------------	--

Избран вид спорт	Прилага технически и тактически действия в състезания Притежава специална физическа подготвеност
------------------	---

Степен на образование: Средна

Етап: Гимназиален

Средна степен-първо равнище

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на XII кл.) В резултат на обучението по физическо възпитание и спорт в края на гимназиалния етап на средната образователна степен ученикът:
---------------------------	--

Лека атлетика	Владее спортната техника на бягането (къси, средни разстояния и щафета), скок (дължина и височина) и техниката на една дисциплина от хвърлянията Притежава необходимото равнище на физическа дееспособност
---------------	---

Гимнастика	Съставя и изпълнява съчетания от спортната или художествената гимнастика
------------	--

Спортни игри	Владее ефективна техника в една от спортните игри (баскетбол, хандбал, волейбол, футбол) и участва в отборни тактически действия
--------------	--

Допълнител- на учебно съдържание	Стандарти (знания, умения, отношения) ни ядра В резултат на обучението ученикът:
Водни спортове	Владее техниката на един от водните спортове
Туризм	Владее техниката в един от спортовете, свързани с туризма, ориентирането и ските
Бойни спортове	Владее техниката на един от бойните спортове и използва разнообразни тактически действия
Фитнес и бодибилдинг	Поддържа хармоничност на телосло- жението и демонстрира разностранна физическа дееспособност
	Средна степен - второ равнище (първо ниво)
Ядра на учебно съдържание	Стандарти (знания, умения, отношения) В резултат на обучението ученикът:
Избран вид спорт	Прилага технически и тактически дей- ствия в състезания Притежава специална физическа подготвеност Умее да съдийства
	Профил спорт - второ равнище (второ ниво)
Ядра на учебно съдържание	Стандарти (знания, умения, отношения) В резултат на обучението ученикът:
Избран вид спорт	Прилага технически и тактически дей- ствия в състезания Притежава специална физическа подготвеност Умее да съдийства
Основи на физическата подготовка	Познава принципите, методите, средст- вата и формите на спортната трени- ровка Познава средствата и методите за развиване на силовите, скоростните способности и способностите за издръжливост
Основи на техническата подготовка	Разбира същността и значението на спортно-техническата подготовка
Основи на тактическата подготовка	Разбира същността и значението на спортно-тактическата подготовка
Периодизация на спортната подготовка	Познава структурата на многогодиш- ната спортна подготовка Разбира особеностите на едногодишния тренировъчен процес
Контрол и оценка на спортната подготвеност	Познава средства и методи за контрол и оценка на физическата подготвеност Разбира критериите за оценка на тех- нико-тактическата подготвеност при различните видове спорт
История на олимпийското движение	Знае принципите и идеалите на олим- пизма